

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
Socialt arbete med missbrukare
Höstterminen 2004

Sex, ansvar och alkoholberusning

6 ungdomars syn på kommunikation om ja och nej till sex

Författare: Sara Bylund

Handledare: Tina Mattsson

Abstract

The purpose of this essay was to examine young people's view of how intoxication influences the communication and responsibility in sexual situations between two heterosexual adolescents, and to explore how young people define rape.

The main questions were to examine how young people describe the communication of "yes" and "no" in sexual meetings, and who is responsible for that communication. Other questions included examining how the interviewees viewed a situation where a girl shows and/or says "no" and a boy still ignores her sexual integrity.

The study was based on six qualitative interviews.

The interviewees considered non-verbal communication about both "yes" and "no" to sex in a sober condition superior to verbal communication. The study also showed that the sexual responsibilities for girls increase during intoxication, while the responsibilities for boys decrease. A majority of the interviewees considered that a girl who didn't want to participate in sex must be very explicit when expressing her "no", and if not, there was an understanding that a boy can misinterpret or ignore a "no". Rape was by some defined as an act done against one's will, while others claimed that several explicit "no"s had to be infringed to classify it as rape.

Innehållsförteckning

Förord	4
Inledning	5
Problemformulering	5
Syfte och frågeställningar	7
Metod och urval	8
Studiens uppläggning	8
Resultatens tillförlitlighet	10
Urvalsmetoder och access	11
Analys och transkribering av intervjuer	12
Källkritik	12
Etiska överväganden	13
Fortsatt framställning	13
Teoretiska utgångspunkter	14
Feministiskt perspektiv	14
Tidigare forskning	17
Alkoholberusning	19
Kommunikation i sexuella situationer	20
Att visa ja och säga ja till sex	20
”Bra sex”	21
Att visa nej och säga nej till sex	21
Ansvar i sexuella situationer	23
Ansvar för att säga nej	23
Det svåra med att säga nej	24
Killar och ansvar	25
Omförhandling av ett nej	27
Sex som tjänst	27
Att under alkoholberusning uttrycka nej till sex	29
Att under alkoholberusning hantera ett nej till sex	34
När ett nej betyder något annat än nej	36
Förståelse för killen	37
Ett nej är ett nej	38
Vad är då våldtäkt?	39
Alkoholberusningens betydelse	40
Våldtäkt och media	41
Definitions rätt och tolkningsföreträde	43
Sammanfattning	45
Slutdiskussion	48
Källförteckning	52
Bilaga 1. Intervjuguide	
Bilaga 2. Utdrag från prop. 2004/05:45 <i>En ny sexualbrottslagstiftning</i>	

Förord

Jag vill börja med att rikta ett stort tack till de ungdomar som har deltagit i min studie och för att ni så generöst har delat med er av era tankar, känslor och funderingar. Tack även till den ungdom som ställde upp på en lång provintervju. Din medverkan har hjälpt mig mycket för de senare intervjuernas utformning. Jag vill även tacka Thor Andersson, rektor vid Österlengymnasiet, för tillåtelse att besöka gymnasieskolan och presentera min undersökning. Anders Ståhl och andra berörda lärare vid Österlengymnasiet vill jag tacka för hjälp att finna elever att tillfråga för deltagande i min studie. Tack även för hjälp med praktiska göromål såsom bokning av rum för intervjuer.

En stor kram och ett stort tack till min fantastiska handledare och vän, Tina Mattsson. Din handledning har varit ovärderlig, du har en imponerande förmåga att med stor teoretisk kunskap förenat med värme och respekt synliggöra problem, sammanfatta stökiga manus och hjälpa mig att rikta och hitta fokus.

Avslutningsvis, tack Linus Lindell för alla konstruktiva samtal om feministisk teori och praktik, de har varit värdefull inspiration i arbetet. Tack även för din hjälp med utformningen av uppsatsens abstract samt hjälp med korrekturläsning. Ditt stöd, uppmuntran och engagemang har också hjälpt mig framåt i uppsatsarbete. Tack.

Inledning

Problemformulering

Lagen säger att det är ett brott att tvinga någon till sex. Den juridiska definitionen av en våldtäkt förutsätter att tvånget sker med hot eller våld. Vad tänker gymnasieungdomar om vad det betyder att tvinga någon att ha sex? Hur ser de på ansvar för att se till att den andra är med på att ha sex, är det viktigt? Vad tänker de om att prata innan sex, att fråga den andra om hon/han är med på det? Vad händer om man är full och den andra inte lyssnar eller bryr sig när man säger nej? Katarina Wennstam (2004) menar att det finns många ”gråzoner” när det handlar om vad en våldtäkt är. Det finns de ”riktiga våldtäkterna”; överfallsvåldtäkterna och övergrepp på barn. Men de flesta våldtäkterna hamnar i ”gråzonen”, t.ex. våldtäkter inom parrelationen och våldtäkter på fester där tjejen var för alkoholberusad för att kommunicera och än mindre göra motstånd. Wennstam fortsätter:

[J]ag skulle också vilja påstå att väldigt många män någon gång i sitt liv själva nuddar vid de gråzonerna. Inte våldtar. Men de är där och tassar. Hur många killar har inte någon gång övertalat en tjej de har följt med hem att ligga med honom, trots att hon från början sagt att hon inte vill? /.../ Hur många killar har gått över gränsen – utan för den skull ha gjort något olagligt? Ingen vet. Men jag tror att de män som vågar rannsaka sig själv vet innerst inne när de har gjort fel.” (s 76)

Katarina Wennstam beskriver i *Flickan och Skulden* (2002) samhällets syn på våldtäkt. Hon har studerat våldtäktsdomar som visar att våldtagna tjejer och kvinnor i rätten bedöms utifrån sin klädsel, sexuella historia och alkoholintag. Wennstam visar liksom Stina Jeffner (1997) att tjejer förväntas ta ansvar för killars sexualitet, att inte klä sig för utmanande, inte vara för berusade och inte flirta om de inte är beredda att gå hela vägen och ha sex. Resonemanget landar i att om tjejer inte tar detta ansvar så får de skylla sig själva, eller är åtminstone medskyldiga till våldtäkter, vilket både de ungdomar Jeffner har intervjuat ger uttryck för och även är den syn Wennstam menar genomsyrar rättsväsendet.

Regeringen lämnade i november 2004 över en proposition till riksdagen som föreslår en ändring av nuvarande sexualbrottslagstiftning. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 april 2005¹. Syftet med den nya lagen är bl.a. att spegla vår tids inställning till sexualitet och jämställdhet, där varje människa ska ha självbestämmande över sin kropp och sexualitet samt ha rätt att bli respekterade för sin vilja att inte medverka i sexuella handlingar. Regeringen vill med lagförslaget förstärka skyddet mot sexuellt våld och sexuella kränkningar.

¹ Se utdrag från regeringens lagförslag i bilaga 2.

Fler gärningar kommer att bedömas som våldtäkt, t.ex. föreslås att den gärningsman som förgriper sig sexuellt på en person som själv t.ex. har använt droger eller alkoholberusat sig kan dömas för våldtäkt (prop. 2004/05:45). I tidigare lag rubricerades detta som sexuellt utnyttjande (Sveriges Rikes lag, 2004). Lagstiftning om gärningsmannens berusning vid tidpunkt för brottet är oförändrad; den ska inte ursäkta handlingen, i BrB 1kap. 2§, 2 st. står: ”Har gärningen begåtts under självförvållat rus /.../ skall detta inte föranleda att gärningen inte anses som brott” (prop. 2004/05:45; Sveriges Rikes lag, 2004).

I det nya lagförslaget föreskrivs att för att en gärning, i juridisk mening, ska definieras som våldtäkt, krävs att tre rekvisit² uppfylls. Det första rekvisitet (1) är att gärningsmannen med ”misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till (2) samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag” (prop. 2004/05:45, s 7). Det tredje rekvisitet, som även benämns som det subjektiva rekvisitet, är (3) att gärningsmannen uppsåtligen har tvingat sig till samlag eller annan enligt ovan likvärdig sexuell handling (prop. 2004/05:45; Rohdin, 2001). Sandra Rohdin skriver ”Har offret gjort motstånd eller genom ord visat sin inställning till det sexuella umgänget och denna inställning är negativ, men gärningsmannen ändå genomför övergreppet talar detta mycket för att han hade erforderligt uppsåt” (s 19). Han³ måste förstå att det han gör är brottsligt, alltså förstå att kvinnan inte vill ha sexuell umgänge och ändå tilltvinga sig detta. För att det ska kunna bevisas krävs att våldtäktsoffret har varit kapabel att på något sätt uttrycka att hon inte vill. En alkoholberusning kan försvåra dels förmågan att uttrycka ett nej samt att gärningsmannen kan hävda att han inte minns eller hävda att hon var otydlig med sitt nej. Därför läggs fokus på offret i våldtäktsrättegångar, de ska ”bevisa” att de inte ville ha sexuell umgänge (Jeffner, 1997).

Katarina Wennstam (2002) visar i sin genomgång av våldtäktsmål att bevisprövningen i målen, trots att det inte är relevant, fokuserar på offrets handlande innan våldtäkten. Tjejens eller kvinnans agerande, kläder och sexuella erfarenheter vägs in och används till gärningsmannens fördel då han kan hävda att han uppfattat hennes inviter innan våldtäkten som att hon ville ha sexuell umgänge. Mona Eliasson (2000) menar att detta är ett resultat av

² Förutsättningar för gärningens straffbarhet (Svenska Akademiens ordlista, 2000).

³ Jag väljer här, p.g.a. uppsatsens syfte, att utgå från att gärningsmannen är en man och offret är en kvinna. Lagstiftningen är dock könsneutral och våld inom samkönade relationer inkluderas därmed också.

de antaganden om hur män förväntas vara och reagera sexuellt. Föreställningar om mäns sexualitet som något okontrollerbart är närvarande i rättssalarna, och förståelse för att män ”missförstår” ett nej ges utrymme då gamla föreställningar lever kvar om att män inte behöver ta ansvar för sin sexualitet. Detta för med sig, menar Eliasson, att kvinnor under våldtäktsrättegångar kränks ytterligare en gång då de tvingas besvara frågor om vilka underkläder de hade på sig när de blev våldtagna samt hur många män de tidigare har haft sex med. Det för med sig att kvinnor kan tveka att anmäla ett övergrepp då de vet vilka frågor som väntar dem.

Den nya sexualbrottslagen har föregåtts av debatt huruvida tvångsrekvisitet skulle tas bort och om så gjordes, ersättas med rekvisit om bristande samtycke. Regeringen valde dock att i sitt lagförslag behålla tvångsrekvisitet med hänvisning till bl.a. risken för att i våldtäktsrättegångar än mer fokusera på målsägandes uppträdande innan övergreppet och huruvida ett tyst samtycke har givits eller inte (prop. 2004/05:45).

För att kunna undersöka vad ungdomar definierar som våldtäkt och var gränsen går mellan sex och våldtäkt anser jag det relevant att skapa mig en förståelse om vad ungdomar menar är utmärkande för ”bra sex”. Den beskrivningen kan förstås som motsatsen till våldtäkt. I min egen definition av ”bra sex” är det mest centrala (och självklara) att det finns ett samtycke hos båda om att ha sex. Att båda är säkra på att de själva och den andra vill ha sex samt att ansvaret för att kommunicera detta delas lika mellan parterna. Med det viktiga tillägget att det går att ändra sig, även när sexet är igång och bli respekterad för att man av någon anledning inte vill fortsätta. Jag vill undersöka hur ungdomar definierar ”bra sex” och hur de resonerar kring kommunikation och ansvar i sexuella situationer. Jag vill även se vad som finns mellan min definition av ”bra sex” och den juridiska definitionen av våldtäkt. Vad kallar ungdomar sexuellt umgänge som varken passar in i våldtäktsdefinitionen eller i definitionen av sex med tydligt samtycke? Jag är även intresserad av att undersöka den gråzonen och se om, och i så fall hur, definitionerna av vad som är en våldtäkt förändras när en eller båda är alkoholberusade.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka ungdomars syn på hur alkoholberusningen påverkar kommunikation och ansvar i sexuella situationer mellan två heterosexuella ungdomar. Syftet

är också att undersöka var gränsen mellan sex och våldtäkt går. Uppsatsens frågeställningar är:

1. Hur beskriver ungdomar att heterosexuella ungdomar kommunicerar i sexuella situationer?
2. Hur ser ungdomar på ansvar i sexuella situationer?
3. Hur ser ungdomar på alkoholens betydelse för kommunikationen och ansvaret i sexuella situationer?
4. Hur ser ungdomar på en situation där en tjej visar och/eller säger nej och killen ändå överträder hennes sexuella gränser?
5. Hur beskriver ungdomarna våldtäkt?

Metod och urval

Studiens uppläggning

Uppsatsens syfte är att undersöka ungdomars syn på kommunikation och ansvar i sexuella situationer och var gränsen går för våldtäkt. Då jag vill försöka förstå hur ungdomar resonerar och tänker i dessa frågor har jag valt kvalitativ metod. Hänsynen till och koncentreringen på en öppen, mångtydig empiri menar Mats Alvesson och Kaj Sköldberg (1994) är ett kriterium för kvalitativ metod. Vidare poängterar författarna att kvalitativ metod utgår från studiesubjektets perspektiv (ibid.). Kvalitativ metod kännetecknas även av flexibilitet, både i utformandet av intervjuguiden som kan ändras efter hand och i intervjusituationen. Jag är intresserad av att studera nyanser i intervjupersonernas svar och anser därför inte att t.ex. en enkätstudie hade givit mig samma möjligheter. Jag vill också motivera valet av metod med att jag bedömde att en intervjustudie ger större möjlighet att få inblick i ungdomarnas verklighetsuppfattning och motiv än vid en enkätstudie. I intervjusituationen finns möjlighet att förtydliga mina frågor samt utrymme för uppföljning av vissa teman (Repstad, 1999).

En hermeneutisk arbetsprocess handlar om tolkningar (ibid.). Tolkningsprocessen utmärks av en ständig växling mellan studier av de olika delarna i det empiriska materialet och av helheten. Min arbetsprocess har utmärkts av just detta; jag har för att greppa någon form av helhet studerat hela det empiriska materialet och senare studerat delar för att där finna mening och ingångar till analysens teman (Kvale, 1997).

Alvesson och Sköldberg (1994) betonar tolkningen och reflektionen som delar i den reflekterande forskningen. Författarna menar att tolkningen av ett empiriskt material är centralt i forskningsarbetet. Detta kräver ”noggrann medvetenhet om teoretiska antaganden, språkets och förförståelsens betydelse, vilka utgör viktiga bestämningar bakom tolkningen” (ibid., s 12).

Anne Fausto-Sterling (2002) påpekar att ”vetenskap är en konstruktion som erbjuder en speciell tolkning av världen” (s 28). De frågor forskaren ställer och den analys hon gör av empirin är alla konsekvenser av subjektiva val hos forskaren som är färgad av den kultur och det samhälle hon lever i (Westerlund, 2002). Mina tidigare genusstudier samt mitt feministiska engagemang⁴ påverkar hur jag uppfattar verkligheten. Jag har under hela uppsatsprocessen, från val av problemområde, utformning av intervjuguide till analys och presentation, arbetat med att synliggöra min förförståelse och öppna upp för alternativa tolkningar.

Jag har intervjuat sex gymnasieungdomar enskilt. Jag har valt att bygga mina intervjuer på fem fiktiva fallbeskrivningar⁵ som handlar om två heterosexuella ungdomar som befinner sig i olika sexuella situationer. Varje fallbeskrivning följdes av ett antal frågor. Anledningen till att jag har valt att använda fallbeskrivningar är att jag vill undersöka intervjupersonernas uppfattningar och inställningar till kommunikation och ansvar i sexuella situationer, gränsen mellan sex och våldtäkt samt alkoholberusningens inverkan. Syftet med min studie är alltså att fånga intervjupersonernas uppfattningar och inställningar till dessa ämnen och inte att undersöka deras egna erfarenheter. I stället för att ställa direkta frågor om hur de t.ex. tror att ungdomar kommunicerar i en sexuell situation har jag valt att utgå från fall där konkreta situationer beskrivs. Jag var i min presentation av studien tydlig med hur intervjun skulle gå till och beskrev bl.a. att den kommer att utgå från fem fall. Min ambition med detta var att skapa en tydlig struktur. En struktur som jag bedömde kunde resultera i mer uttömmande svar samt ge en större förutsägbarhet och därmed trygghet i intervjusituationen. I bearbetningen av mitt empiriska material kan jag se att intervjupersonerna ger mindre utförliga svar på de frågor som inte är kopplade till något fall utan mer direkt utgår från dem själva, t.ex. hur de beskriver ”bra sex” samt våldtäkt.

⁴ Jag tränar och är instruktör i feministiskt självförsvar och har ett flerårigt ideellt arbete i Tjejjouren i Malmö bakom mig.

⁵ Se bilaga 1.

Mina intervjuer har relativt hög grad av standardisering och låg grad av strukturering. Jag kallar graden av standardiseringen *relativt* hög då jag varit noggrann att presentera mina fem fallbeskrivningar i samma ordningsföljd under samtliga intervjuer. Det har varit viktigt för att i analysarbetet kunna studera nyanser i svaren beroende på om t.ex. alkohol var inblandat i fallbeskrivningen eller inte. De frågor som hörde till respektive fallbeskrivning har däremot haft en lägre grad av standardisering vilket hänger samman med den låga graden av strukturering av intervjun. Jag har givit intervjupersonerna stort utrymme att svara och följt upp deras svar med följdfrågor för att öka min förståelse (Patel & Davidson, 2003).

Uppsatsens primärdata utgörs av intervjumaterialet. De sekundärkällor jag har valt att använda är valda med utgångspunkt i uppsatsens val av perspektiv samt aktuell forskning på området ungdomar och sexualitet.

Resultatens tillförlitlighet

När det gäller studiens validitet kan den inom kvalitativ metod ses omfatta hela forskningsprocessen (Patel & Davidson, 2003). Utifrån uppsatsens syfte anser jag att intervjuguiden innehåller de frågor som kan besvara detta. Under analysarbetet har mycket arbete lagts på att välja ut de delar av empirin som både besvarar mina frågeställningar och fångar det mångtydiga i materialet med strävan att presentera mitt material så representativt som möjligt. De tolkningar jag gör av intervjupersonernas livsvärld kan aldrig spegla deras verkliga, men tillsammans med intervjupersonens egna citat anser jag att läsaren själv ges en möjlighet att bilda sin egen förståelse av mitt empiriska material. För att öka uppsatsens validitet har jag valt att enbart redigera bort enstaka utfyllnadsord i citaten. Nyanser i intervjupersonernas svar såsom tvekan, pauser och upprepningar har jag valt att behålla.

Jag har i intervjusituationerna varit medveten om tänkbara intervju effekter. Jag har därför varit mycket noggrann med att vara väl förberedd och lugn inför intervjuerna för att skapa förutsättningar för en trygg intervjumiljö. Jag har inte upplevt det obekvämt att ställa frågor och prata om de teman min intervjuguide täcker in. Jan Trost (1997) menar att om intervjuaren inte upplever frågorna som känsliga blir heller frågorna sällan det. Det viktiga blir att ställa enkla och direkta frågor som är lättfattliga.

Jag har haft begränsade möjligheter att styra valet av plats och tid för intervjuerna vilket vid ett intervjutillfälle blev problematiskt. Jag valde att genomföra intervjun trots att jag hade begränsat med tid. Situationen gjorde mig aningen stressad vilket kan ha påverkat intervjupersonens vilja att dela med sig av sina tankar och funderingar. Dessutom gjorde tidsbristen att jag i vissa fall inte hade möjlighet att ge intervjupersonen utrymme att utveckla sina svar.

Jag upplevde att jag i alla intervjuer etablerade en god kontakt med intervjupersonerna. Överlag uppfattade jag att intervjupersonerna tog sig tid att tänka efter vad de ansåg och att de inte gav svar som var politisk korrekta eller tillrättalagda i enlighet med vad de skulle kunna tro jag ville höra.

Urvalsmetoder och access

Jag har intervjuat sex gymnasieungdomar, tre tjejer och tre killar, som går tredje året på studieförberedande program; Samhällsvetenskapliga och Naturvetenskapliga programmet. Gymnasieskolan, Österlengymnasiet, ligger i Simrishamn som är en mindre skånsk ort med ca 20 000 kommuninvånare. Österlengymnasiet är den enda gymnasieskolan i Simrishamn.

Jag har gjort ett styrt urval när det gäller ålder, jag ville intervju ungdomar som går sista året på gymnasiet. En anledning till detta var att det är mer troligt att fler av dem har erfarenheter av egen alkoholberusning eller har vistats i sammanhang där andra har druckit alkohol. Hammarén och Johansson (2002) hänvisar till utvecklingspsykologiska uppfattningar om att ungdomar i gymnasieålder ökar sitt flexibla tänkande och formerar sin individualitet. Studier visar vidare att ungdomar i åldern 16- 21 år ”utvecklar ett mer nyanserat synsätt på kön och identitet blir i högre grad föremål för en plasticitet och förändring” (ibid., s 35). Jag har alltså gjort ett styrt urval där gymnasieprogram, ålder och kön har varit avgörande.

Efter att ha fått tillåtelse av Österlengymnasiets rektor att genomföra min intervjustudie på skolan genomförde jag en provintervju med en elev, förmedlad via privat kontakt. Den intervjun ingår inte i min studie. Jag valde medvetet att ha med fler frågor i provintervjun för att se vilka som fungerade bra och vilka jag kunde stryka. Ett annat syfte med intervjun var att öva mig som intervjuare. Efter att ha reviderat intervjuguiden kontaktade jag de lärare som rektorn hänvisat mig till vilket utmynnande i en presentation av min studie i en klass. Där berättade jag bl.a. om mitt uppsatsämne och frågade sedan om någon ville delta i min studie. I

klassen var fem elever intresserade av att delta, den sista intervjupersonen fick jag kontakt med via privat kontakt. Intervjuerna som ingår i studien tog mellan 35 och 70 minuter och samtliga genomfördes på gymnasieskolan, antingen i skolans konferensrum eller i ett klassrum. Samtliga intervjuer spelades in.

Analys och transkribering av intervjuer

Jag har strävat efter att så snart som möjligt efter varje intervju ordagrant transkribera den. När alla intervjuer var avklarade och transkriberingen färdigställd följde en genomläsning av de utskrivna intervjuerna där jag försökte ringa in de teman som framställdes tydligt i intervjupersonernas svar. Därefter valde jag att arbeta vidare med de teman som låg närmast uppsatsens syfte och frågeställningar. Till dessa teman, som senare kom att bilda analysavsnittets rubriker, kopplade jag teori till mina tolkningar och reflektioner.

Källkritik

Jag har medvetet valt ett feministiskt poststrukturalistiskt perspektiv vilket jag anser vara en relevant ingång för tolkning av mitt empiriska material. Jag har även tagit del av tidigare forskning på området. Kriminalreporter Katarina Wennstam har skrivit två reportageböcker om samhällets syn på våldtäkt. Jag är medveten om att de inte är vetenskapliga texter. Wennstam bygger sina resonemang på bl.a. våldtäktsdomar, intervjuer med våldtäktsdömda unga män och våldtagna unga kvinnor samt en genomgång av aktuell forskning på området. Hennes reflektioner och slutsatser har varit användbara i tolkningen av mitt empiriska material vilket har föranlett mig att använda mig av hennes böcker.

Jag har använt kvalitativ metod i min studie. De slutsatser jag drar av mitt empiriska material är inte att betrakta som representativt för gymnasieungdomar. Det går inte att dra några generella slutsatser utifrån min studie om hur ungdomar i allmänhet resonerar kring sex, ansvar, alkohol och våldtäkt. De beskrivningar, åsikter och känslor som intervjupersonerna delgav mig är en beskrivning av hur de *just då* i intervjusituationen funderade och resonerade kring de ämnen uppsatsen handlar om. Det är tillfälliga beskrivningar som inte kan ses existera mer än i intervjusituationen. Tre intervjupersoner ändrade sina resonemang under intervjuens gång och förklarade att de inte tidigare så ingående hade pratat om de ämnen uppsatsen omfattar. De berättade att de därför fick nya tankar och funderingar just för att de inte tidigare helt hade formerat sina åsikter och tankar om sex, ansvar, alkohol och våldtäkt.

Det kan ses som ett exempel på att intervjusituationen är unik. Uppföljningsintervjuer med de ungdomar jag har intervjuat skulle förmodligen i vissa fall ge andra svar.

Etiska överväganden

Enligt de forskningsetiska principerna för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning finns informations-, samtycke-, konfidentialitets-, och nyttjandekrav (www.dsv.su.se). Vid första kontakten med eleverna på Österlengymnasiet hade jag en kort presentation i klassrummet där jag förutom att berätta om syftet med min uppsats även förklarade vad en c-uppsats är, hur arbetsprocessen ser ut och vad det innebär att delta i studien. Jag poängterade både frivilligheten att delta samt att intervjupersonerna i uppsatsen kommer att vara anonyma. Efter min presentation stannade jag kvar i klassrummet så att de elever som var intresserade av att delta kunde boka en tid för intervju med mig. De jag bokade tid med fick mitt telefonnummer så att de kunde kontakta mig om de ville avboka eller ändra tiden. Vid alla intervjuer inledde jag med att upprepa att intervjupersonen kommer att vara anonym i uppsatsen samt att endast jag och eventuellt min handledare kommer att lyssna på den inspelade intervjun. Jag betonade även frivilligheten, att de inte behövde svara på alla frågor samt att de hade möjlighet att avbryta intervjun om de skulle vilja det. Efter intervjun frågade jag hur de upplevde intervjun och de som inte hade kvar mitt telefonnummer fick en ny lapp med sig om de av någon anledning ville kontakta mig.

För att skydda intervjupersonernas anonymitet har jag givit dem namnen Agnes, Alexandra, Anna, Adam, Adrian och Anders. För att underlätta läsningen har jag givit intervjupersonerna namn som börjar på bokstaven A och de fiktiva personerna i fallbeskrivningarna namn på bokstaven B; Beatrice och Benjamin.

Fortsatt framställning

I nästa kapitel följer en presentation av mina teoretiska utgångspunkter, följt av ett avsnitt om tidigare forskning om ungdomar och sexualitet samt ett avsnitt om alkoholberusning. Därefter följer analysen av mitt empiriska material. Jag har valt att benämna intervjupersonerna som tjejer och killar. Anledningen är att både intervjupersonerna och jag själv använder de termerna för ungdomar i gymnasieålder samt att flera av de studier jag har tagit del av gör detsamma (se t.ex. Ambjörnsson, 2003; Hammarén & Johansson, 2002).

När jag presenterar citat ur intervjuerna har jag valt att skriva de ord som intervjupersonerna betonar i *kursivt*. När intervjupersonerna tar kortare pauser skriver jag: ... och vid längre paus: (tystnad). Om jag hoppar i citatet skriver jag: /.../. När mina frågor finns citerade använder jag mina initialer SB.

Teoretiska utgångspunkter

Feministiskt perspektiv

I uppsatsen har jag ett sätt att förstå kön som utgår från poststrukturalistisk feminism. Feministisk poststrukturalism synliggör bl.a. hur feminitet och maskulinitet konstitueras; görs, men även möjligheterna till att upplösa eller utvidga kategorierna kvinna – man (Lenz Taguchi, 2004). Barn lär sig att positionera sig som antingen flickor eller pojkar på ett sätt de ser andra göra kön och de gör det för att det förväntas av dem för att de ska få en urskiljbar identitet (Bronwyn, 2003). Ett centralt begrepp inom poststrukturalism är *diskurs* som förstås som ”*innebörden och betydelsen* i det som sägs, d.v.s. vad vi menar och hur det påverkar vårt handlande” (Lenz Taguchi, 2004, s 15) (kursivering i original). Ett barn gör sig som flicka eller pojke beroende på hur diskurser föreskriver att flickor och pojkar bör vara. Diskurser varierar och förändras och vissa diskurser fungerar dominerande över andra. Den patriarkala diskursen där föreställningen om kvinnor och män som varandras motsatser och där män är överordnade kvinnor betraktas som en dominerande diskurs (Lenz Taguchi, 2004). Innan jag fördjupar mig i hur jag förstår den diskursen vill jag presentera hur subjektet enligt feministisk poststrukturalism konstitueras som kvinna och man.

Hillevi Lenz Taguchi (2004) beskriver det som att människan är ett lärande subjekt livet igenom och att subjektet konstrueras i det hon benämner som en ”könad subjektifikation” (s 16). I interaktion med omvärlden ger och tar vi själva upp vissa (socialt konstruerade) könade innebörder i sätt att agera som diskurserna ställer till förfogande. Diskursernas makt gör att vi införlivar ett sätt att agera som t.ex. kvinnor, men vi gör detta aktivt och frivilligt då sättet vi gör oss till kvinnor på, ger förmåner såsom erkännande vilket ger identiteten en stabilitet.

Under hela livet görs och gör vi oss själva till någon som går att identifiera som t.ex. en kvinna. Till skillnad från strukturalistisk teori finns inom poststrukturalism ett större utrymme för ”agentskap”; självständigt tänkande och handlande, subjektet befinner sig i en pågående process av omkonstituerande i relation till sin omgivning. Människan är inte en produkt av

samhällelig struktur utan ges i den poststrukturalistiska feminismen ett agentskap till förändring. Lenz Taguchi menar att diskurserna förändras och att alla bidrar i förändringar av betydelser av t.ex. kön, men vi kan även genom vårt agerande och tänkande upprepa vad som förväntas av oss av de dominerande diskurserna. Ylva Elvin-Nowak och Heléne Thomsson (2003) poängterar att anledningen till att det många gånger kan vara svårt att göra kön på ett annat sätt än som förväntar av oss är att den dominerande patriarkala strukturen påverkar oss i vårt görande av kön. Sättet att göra kön är en del av vår identitet; kvinnor upplever många gånger sin faktiska underordning som en del av sin identitet och män sin överordning som en införlivad del av vad det innebär att vara man.

Omfångsundersökningen från 2001 om mäns våld mot kvinnor (Lundgren m.fl., 2001) visar att 22,4% av kvinnor i åldern 18 – 24 år under det senaste året blivit utsatt för våld (hot, sexuellt eller fysiskt våld). Mäns våld mot kvinnor uttrycker överordning men är även ett sätt som makten återskapas på och som formar kvinnor och mäns föreställningar om vad det innebär att vara kvinna respektive man. Ett exempel på detta menar Maria Wendt Höjer (2002) är kvinnors rädsla för att vistas i det offentliga rummet. Omfångsundersökningen visar att två av tre kvinnor känner sig oroliga för att utsättas för våld. Wendt Höjer, som utgår från ett mer strukturalistiskt sätt att se på kön, menar att i konstruerandet av kvinnlighet är objektifiering, orörlighet och passivitet centralt. När kvinnors subjektstatus förnekas och när möjlighet till handling tas ifrån kvinnor i samband med objektifieringen sker detta på olika sätt och på olika nivåer. Wendt Höjer undersöker i sin doktorsavhandling bl.a. koppling mellan objektifiering, sexualitet och våld. I feministisk teori återkommer resonemang om ”hur kvinnor objektifieras och underordnas i och genom konstruktionen av heterosexualitet” (ibid., s 30). Resonemangen utgår då från en syn på sexualitet som konstruerad; att görandet av sexualitet och kön hänger samman. Både heterosexualitet och kön görs med föreställningen om att könen ska vara varandras motsatser, vilket gör att dikotomierna som gäller för kön också gäller för heterosexualitet, d.v.s. aktiv/passiv, subjekt/objekt (ibid.).

Mäns sexualiserade våld mot kvinnor används både som ett analytiskt begrepp och som ett samlingsbegrepp för olika uttryck av mäns makt över kvinnor, där kopplingen mellan våld och sexualitet förs fram (Holmberg & Enander, 2004). Våldet grundar sig på att män definierar kvinnor som sexualobjekt och att kvinnor utsätts i egenskap av kvinna. I begreppsanvändningen finns en förståelse av att våldet är en del av och ett uttryck för mäns

kontroll över kvinnor och kvinnors kroppar (Eliasson, 2000). Mäns sexualiserade våld mot kvinnor innefattar: kvinnomisshandel, våldtäkt, sexuella övergrepp på barn, sexuella trakasserier, prostitution, våldspornografi samt könsstympning (Holmberg & Enander, 2004). Många feministiska forskare, exempelvis Stina Jeffner, som studerar mäns sexualiserade våld mot kvinnor, arbetar med hur man kan ”förstå de mönster som binder samman det ’normala’ med det ’extrema’”(Jeffner, 1997 s 221). Min studie av ungdomars syn på kommunikationen mellan heterosexuella ungdomar i en sexuell situation kan ses som en studie av just det ”normala” för att se om, och i så fall hur, det extrema, i mitt fall våldtäkt, påverkar definitionen av det ”normala”. Carin Holmberg (1993) gör i sin doktorsavhandling en studie av unga heterosexuella par som kallar sig jämställda. Hon undersöker hur de förstår varandra och sin relation utifrån föreställningar om kvinnor och män. Holmbergs slutsatser är att makt baserad på kön reproduceras i kärleksrelationerna genom bl.a. hur kvinnan och mannen samtalar, hur de har konflikter, hur de har sex och hur de ordnar hushållsarbetet. Studien kan ses som ett exempel på att genom att studera det ”normala” se hur det står i förbindelse med det ”extrema” som här skulle kunna vara ett misshandelsförhållande.

De sätt att se på kön och i synnerhet kvinnor som jag nu har redogjort för kan te sig oförenliga. Å ena sidan framförs att subjektet i sitt identitetsskapande kan vara relativt självständigt att själv skapa sin subjektivitet, å andra sidan för jag fram teorier där kvinnor objektifieras i relation till män, av män och av sig själva genom att införliva bilden av sig själva som objekt. Jag ser ändå att dessa två sätt att se på kön är förenliga; kvinnor kan i sitt identitetsskapande både uppleva sig som objekt och subjekt, beroende på kontext. Kvinnor kan alltså i sitt subjektskapande objektifiera sig själva i enlighet med den patriarkala dominerande diskursen men har även möjlighet att i en annan kontext ha förståelsen av sig själv som ett subjekt. Det jag ser som centralt här är vilka reella möjligheter kvinnor har till alternativa diskurser än de dominerande patriarkala. Det är en övergripande analytisk fråga jag har med mig när jag närmar mig min empiri. I likhet med Ambjörnsson (2003) ser jag en stor förändringspotential i det feministiska poststrukturella sättet att se på kön. Anledningen är att genus, det sättet vi iscensätter oss som kvinnor och män, ständigt måste återskapas, vilket innebär att det hela tiden, i vårt sätt att tänka, känna och agera finns utrymme för att ändra, vidga handlingsutrymmet, förflytta gränserna för hur vi gör kön.

Tidigare forskning

Stina Jeffner (1997) undersöker i sin doktorsavhandling *”Liksom våldtäkt, typ”*, betydelsen av kön och heterosexualitet för högstadieungdomars förståelse av våldtäkt. Studien visar att ungdomarna är överens om att bra sex är en del i romantisk kärlek och att allt efter ett nej är att betrakta som våldtäkt. När Jeffner ställer frågor om mer konkreta situationer förändras attityderna och intervjupersonerna konstruerar ett förhandlingsutrymme där det finns omständigheter som gör att det som händer efter ett nej inte längre är en våldtäkt. Omständigheterna handlar om tjejens sätt att säga nej på, hennes rykte som ”hora”, hennes eventuella kärlekskänslor för gärningsmannen och hennes reaktioner efter övergreppet. Även killens rykte som ”schysst kille” och alkoholberusning ser Jeffner som omständigheter som ökar killens handlingsutrymme på bekostnad av tjejens. Jeffner ser detta som ett uttryck för en maktordning baserad på kön där killar har tolkningsföreträde och större handlingsutrymme än tjejer.

2001 genomförde Nils Hammarén och Thomas Johansson (2002) en enkätundersökning på högstadiet årskurs nio och i gymnasiet årskurs tre. Undersökningen handlar bl.a. om kärlek, sex, homo- och bisexualitet, jämlikhet, pornografi och självbild. Resultaten av studien visar att ungdomarnas attityder dels ligger i linje med ett traditionellt mönster om att kärlek och sex hör ihop men att den föreställningen samtidigt kan ses som förhandlingsbar, tillfälliga sexuella kontakter (”one-night-stands”) är vanligare och skillnaden mellan tjejers och killars sexuella beteende har också minskat. Studien visar dock att det finns färre sexuella friheter för tjejer, de tjejer som har haft sex med ”för många” killar riskerar att definieras som ”horor” (ibid.). R. W. Connell använder begreppet ”dubbel standard” för att visa hur män kan vara promiskuösa men att samma beteende är förbjudet för tjejer. Förklaringen handlar om mäns större makt och inte om deras större åtrå (Larsson & Lindh, 2003). Hammaréns och Johanssons undersökning visar att det finns skilda villkor för sexuell frihet mellan tjejer och killar men författarna visar även att killar med många olika sexpartners har börjat ifrågasättas (se även Hammarén, 2003; Larsson & Lindh, 2003).

Hammarén och Johansson (2002) menar att könsordningen inte är statisk och opåverkbar utan rymmer flera motsägelser. Uppfattningen av kön och hur könet skapas i relation med omgivningen har stor förändringspotential, menar författarna. De menar vidare att ”[I]ksom kärleken och sexualiteten idag är föremål för en större öppenhet, tenderar ungdomar, trots

vissa moralistiska drag, att inte se sexualitet och kön som något på förhand givet – utan snarare som något öppet för förhandlingar och förändringar” (ibid., s 29).

Birgitta Larsson och Anna-Carin Lindh (2003) har i en studie intervjuat gymnasietjejer som ingår i ett feministiskt nätverk. Studien handlar om identitet, sexualitet och politik i en småstad. Undersökningen får här fungera som ett exempel på forskning om ungdomar som ifrågasätter fasta könsidentiteter. Tjejerna kritiserar pornografins framställningar av kvinnor som passiva och män som aktiva och de ser även hur pornografen är en återspeglning av den ”vanliga (hetero)sexualiteten”. De intervjuade personer som såg sig som hetero- eller bisexuella reflekterade över på vilket sätt det är möjligt att ha sex med killar utan att det blir ojämnt. De konstaterar att det är viktigt att ha sex för sin egen skull och därmed bejaka sin egen sexuella lust och inte ha sex för att killen vill det. En av intervjuade personerna ger ett tydligt exempel på hur hon gör sig till ett sexuellt subjekt och bryter med förväntade könsidentiteter genom att berätta att hon tycker det är bra att diskutera maktbalansen mellan tjejer och killar med den kille hon vill ha sex med. Syftet med ett sådant samtal, menar hon, är att skapa ett sätt att ha sex på som bryter med den dominerande patriarkala diskursen. Författarna hänvisar i sin studie till Lynne Segal och hennes efterlysning av en diskurs där heterosexualitetens betydelse radikalt ändras genom att de sexuella normerna byts ut och kvinna – man som varandras motsatser upplöses. Konsekvenserna av att ha jämlikt sex, som båda samtyckt till och där initiativtagaren växlar, kan utmana och skapa osäkerhet i identiteten då uppdelningen mellan hur kvinnor och män förväntas vara ifrågasätts. Detta är dock inte något som hotar tjejerna i Larssons och Lindhs studie då de lutar sig mot sin feministiska identitet som uppmanar dem till att bryta med traditionella förväntningar på tjejer. Jag ser att tjejerna i undersökningen har tillgång till det jag tidigare benämnde som alternativa diskurer, de har tillgång till en alternativ förståelse av kön och kan därmed, med stöd och inspiration av varandra, göra kön och sexualitet på ett sätt som bryter med den dominerande patriarkala diskursen.

I Hammaréns och Johanssons enkätstudie (2002) fick de tillfrågade ta ställning till ” Tjejer borde ta sexuella initiativ lika ofta som killar”. 58% av gymnasietjejerna svarade ja på frågan och motsvarande siffra för killarna var 60%. Jämfört med högstadieungdomarna svarade 40% av tjejerna och 60% av killarna ja. Hammarén och Johansson förstår detta som att tjejer under högstadiet återskapar mer traditionella könsmonster för att senare anta ett förhållningssätt där jämställdhet och sexualitet på lika villkor är viktigare. Författarna menar

att de här svaren tyder på att både tjejer och killar i gymnasieåldern vill förändra rådande föreställningar om aktiv/passiv knutet till kön.

Alkoholberusning

Min uppsats undersöker bl.a. hur alkohol påverkar förmågan att kommunicera i en sexuell situation. Centralförbundet för Alkohol och Narkotikaupplysning, CAN, har i en kvantitativ intervjuundersökning (2004) undersökt 16-24-åringarnas drogvanor under perioden 1994-2003. I studien framgår att 40% av killarna och 21% av tjejerna i undersökningen uppger att de dricker sig berusade 2-3 gånger i månaden eller oftare. Enligt undersökningen dricker killar dubbelt så mycket alkohol som tjejer och alkoholkonsumtionen har för båda könen ökat med 30 procent de senaste tio åren (www.can.se).

Göran Johansson (1998) menar att det sätt som vi uppträder på under alkoholberusning är inlärt och att det inte är alkoholen i sig som gör att vi handlar på ett visst sätt, utan att det är beroende av vilka förväntningar ett visst samhälle har på berusningen. Johansson resonerar att ”individerna använder alkoholen och det beteende som den tillåter för att uppnå egna syften, till exempel behovet att ge uttryck för aggressivitet i allmänhet eller gentemot vissa människor eller företeelser” (s 13) (kursivering i original). Förutom de positiva förändringar i beteendet såsom ökad sällskaplighet och livlighet förknippas alkoholberusning med förändringar såsom ökad aggressivitet och farlighet. Johansson hänvisar till andra studier som visar att föreställningen om hämningsbortfall som ger sexuella och aggressiva reaktioner framför allt gäller män. Han tar även upp Time-out-hypotesen, som enligt MacAndrew och Edgerton handlar om att en alkoholberusad person tar en paus från de sociala regler som gäller i nyktert tillstånd. Under alkoholberusningen finns ett annat normsystem att anpassa sig till som är mindre styrt. Johansson konstaterar att det inte går att finna ett kausalt orsakssamband mellan alkohol och aggression. De normer vi har införlivat för alkoholberusning avgör om vi överhuvudtaget letar orsaker till aggressivitet i alkoholberusning, menar Johansson.

Katarina Wennstam (2004) har i sin reportagebok *En riktig våldtäktsman* intervjuat killar dömda för våldtäkt. En av de intervjuade killarna säger ”Jag tror inte det hade hänt annars om jag inte hade vart så full” (s 147) vilket Wennstam påpekar är den enklaste och troligen mest vanliga bortförklaringen till sexuella övergrepp. En annan ung, dömd våldtäktsman som våldtagit en tjej på en fest säger ”att missförstå ett nej på fyllan är inte våldtäkt, sen kan samhället säga vad de vill” (s 25). Wennstam visar hur media när det gäller framförallt

”svenska” killar som åtalas för våldtäkt fokuserar på deras alkoholberusning som en omständighet som förringar dådet⁶.

Kommunikation i sexuella situationer

Jag börjar med att undersöka hur intervjupersonerna beskriver hur man kan kommunicera ett ja till sex. Därefter kommer jag att presentera intervjupersonernas beskrivningar av ”bra sex”. Beskrivningen av ”bra sex” ger en uppfattning om vad de anser utmärker det sexuella umgänget de själva och andra ungdomar vill säga ja till. I slutet av kapitlet kommer jag att undersöka hur intervjupersonerna beskriver hur man kan kommunicera kring nej till sex.

I intervjuens två första fallbeskrivningar⁷ presenteras Beatrice och Benjamin som i fallen befinner sig i sexuella situationer. Intervjupersonerna resonerar kring hur de tror att Beatrice och Benjamin i den situationen kommunicerar ett samtycke till att de vill fortsätta att vara intima och ha sexuellt umgänge alternativt visar att de inte vill ha sex. Det handlar alltså om hur intervjupersonerna tror eller tycker att man säger ja och nej till sex när båda är nyktra.

Att visa ja och säga ja till sex

För att säga ja till sex tar Adam liksom flera av intervjupersonerna inte självant upp den verbala kommunikationen som något de tror Beatrice och Benjamin använder sig av. Däremot är den icke-verbala kommunikationen utmärkande för situationen, det handlar då om att ge ett tyst samtycke. Alexandra menar t.ex. att i den här situationen så ”flyter det på” och ”man fortsätter väl lite mer”. Adam beskriver det som att ”det är rätt så lätt att märka på den andra när den vill /.../ det är mycket så här smekningar och rörelser liksom”. Anders säger ”om man nu försöker ha sex så lär man väl försöka gå längre och längre... rent fysiskt och... om den andra personen inte hakar på det så får man väl uppfatta det som nej, tycker jag”. Att båda personerna är aktiva i det sexuella umgänget och på så sätt ger ett tyst samtycke till att fortsätta vara intima utmärker intervjupersonernas svar. Intervjupersonerna säger även att det är relativt lätt att förstå att den andra vill ha sex.

⁶ När det gäller fall där killarna har invandrarbakgrund är det istället killarnas ”kultur” med t.ex. en negativ kvinnsyn som fokuseras i media (Wennstam, 2004).

⁷ Se bilaga 1.

Adrian, Anders och Anna anser att det är bra att fråga sin sexpartner om hon/han vill ha sex. Adrian och Anders motiverar det med att då är de säkra på att tjejen verkligen vill. Anna säger att man dels märker om den andra vill men det är även bra att fråga personen.

Den som vill ha sex kan kommunicera det genom att fortsätta hångla, vara aktiv och därmed ge uttryck för ett tyst samtycke. En annat sätt att säga ja till sex är att fråga om den andra vill. Det tysta samtycket är överordnat i intervjupersonernas svar. Den icke-verbala kommunikationen kring ja förutsätter att båda är aktiva i det sexuella samspelet.

”Bra sex”

Det finns genomgående en samsyn hos intervjupersonerna i deras beskrivningar av ”bra sex”. Anna beskriver ”bra sex” så här:

Anna: att båda är med på det; *givetvis*, att det fungerar som det ska, alltså... äh, det är ju så svårt att beskriva, jag vet ju vad jag har för uppfattningar men... ja, alltså att båda är med på det och det går, att man liksom håller på så länge båda vill liksom, vill inte den ena så vill inte den ena så då låter man bli.

Resonemang om ömsesidighet och samtycke i beskrivningar av ”bra sex” finns hos flera av intervjupersonerna. Alexandra nämner även respekt, trygghet och ömhet som viktiga komponenter i sin definition av ”bra sex”.

Att visa nej och säga nej till sex

När det gäller att visa att man inte vill ha sex ger Anna uttryck för att det inte är så komplicerat:

Anna: Man slutar att hålla på eller så säger man att man inte vill gå längre, eller så avbryter de. Man är ju ärlig liksom, att man säger att ’Jag vill inte längre’, *helt enkelt*, /.../ jag tycker det är viktigt att man pratar om det.

Anna inleder citatet med att ge två alternativ, man kan säga nej eller att den som inte vill ”slutar att hålla på”. Att visa sitt nej genom att bli passiv uttrycker fler än Anna. Det handlar om den tysta kommunikationen kring ett nej. Alexandra menar t.ex. att nejsägandet kan vara successivt, att den som inte vill ha sex uttrycker det till en början mer subtilt.

Alexandra: Mm, ja, då, kanske man är lite mer så; ’sluta nu’... kanske inte säger det direkt men, man kanske inte riktigt hoppar på personen lika mycket som man gjorde tidigare, (skratt) /.../ man börjar stoppa lite, vara lite avvisande /.../ Men ändå att man kanske fortsätter men kanske i mindre grad.

Att stoppa och avvisa genom passivitet blir alltså ett sätt att kommunicera. Det är en kommunikation som den andra förväntas lyssna in och respektera. Liksom Anders och Adrian nämner Alexandra att ”man märker” om den andra inte vill. Anders menar att om två personer hånglar och den ena är mer likgiltig och passiv så är det ett tecken på att hon/han inte vill. Det framstår som att intervjupersonerna anser att det icke-verbala sättet att säga nej på är lätt att uppfatta. De flesta av intervjupersonerna resonerade liknande när det gällde att säga ja till sex på ett icke-verbalt vis. Det som skiljer de båda tysta kommunikationerna åt, är att när man visar nej till sex är man mindre aktiv eller helt passiv i det sexuella umgänget medan en person som visar ja till sex gör det genom att vara just aktiv i det sexuella umgänget.

Flera intervjupersoner berättar även hur man kan uttrycka ett verbalt nej, vilket intervjupersonerna tror är vanligare när man har en parrelation. Verbalt nej beskrivs även som ett sätt för att förtydliga ett icke-verbalt nej, framför allt när man är alkoholberusad. Jag återkommer till detta sätt att säga nej under rubriken *Omförhandling av ett nej*. Adam menar att den som inte vill ha sex både kan visa och säga det. Det sätt att visa nej som Adam beskriver skiljer sig från hur jag förstår de övriga intervjupersonernas. Här handlar det förutom att själv sluta vara aktiv i situationen även om att handgripligen hindra den andra partens sexuella inviter.

Adam: Antingen så tar man händerna [den andras, min anm.] bara och flyttar dem och lägger dem på ryggen istället för på rumpan /.../ och när den andra försöker ta av byxorna så /.../ drar man upp dem /.../ så visar man, antingen säger man rakt ut ’nej, tyvärr, jag känner inte för det’ eller så kan man visa det liksom, om man tycker det är pinsamt att snacka om det, och det brukar man ju tycka, så kan man visa istället.

Adam beskriver här att det kan vara pinsamt att prata om att man inte vill. Övriga intervjupersoner nämner också att det på olika sätt kan vara svårt att säga nej. Förutom att det är pinsamt att prata i en sexuell situation tar intervjupersonerna upp att det kan vara svårt att säga nej då man i situationen kan känna sig ”taskig mot den andra”. De tar även upp att nejsägandet är svårt för att man kan känna skuld för att man har ändrat sig eller rädsla för att verka osäker men även rädsla för att bli lämnad.

Kommunikationen kring nej liksom kommunikationen kring ja har alternativen icke-verbal och verbal. Den som inte vill är inte lika aktiv och den andra förutsätts då förstå att hon/han inte längre vill fortsätta. Det andra alternativet är att säga nej rakt ut. Även om det inte är nödvändigt anser intervjupersonerna att det är bra att den som säger nej berättar varför

hon/han inte längre vill. Det vanligaste förekommande sättet att kommunicera om nej är liksom när det gäller att säga ja, det icke-verbala.

Ansvar i sexuella situationer

I det här avsnittet ska jag undersöka hur intervjupersonerna resonerar kring ansvaret för kommunikationen om ja och nej. Resonemangen utgår från att både killen och tjejen i den sexuella situationen är nyktra.

Ansvar för att säga nej

Alexandra pratar om hur det kan vara att säga nej och hur det kan vara att ta emot ett nej när man själv vill ha sex. Hon menar att sexuellt umgänge kan medföra konsekvenser, t.ex. oönskade graviditeter. En förutsättning för att ha sex menar Alexandra är att man kan ta ansvar för att använda preventivmedel. Hon säger att man även måste ta ansvar för att kunna säga nej till sex om man ändrar sig. Hon anser att det är fel att ställa upp på sex bara för att den andra vill. Alexandra säger:

Alexandra: Ähmm... om det bara är för den andra partens skull då, näe... för tänk; om den andra får reda på det också... då tror jag inte att den känner sig bättre, 'att jag ställde upp för din skull, för du ville det' och så tänker han då liksom... 'jag vill ju att du ska må bra'... men det gör man ju inte... så, nej... det tycker jag inte.

Jag tolkar citatet som att i en situation där man ställer upp på sex är den största bristen i ansvar inte att man går emot sin egen vilja utan att man brister i ansvaret att vara ärlig mot sin partner. Här tolkar jag att ansvaret mest handlar om att visa omsorg för den som vill fortsätta, i det här fallet, killen. Alexandra utgår från att han skulle reagera negativt om han fick reda på att tjejen ställt upp på sex för hans skull. Att säga nej till sex görs i det här fallet inte primärt för ens egen skull utan som ett sätt att ta ansvar för ens partners känslor.

Adam säger att den tjej som är "väldigt snäll och givmild" kan gå med på mer saker än hon egentligen vill. Det är fel anser Adam och säger: "man måste göra det klart för sig, man måste kunna säga till". När Adams resonemang kommer in på ansvar handlar det framför allt om ansvaret för att kunna säga nej. Anna är i början av intervjun tydlig med att hon tror att det märks om man inte vill ha sex och att det är viktigt med ömsesidighet och samtal i en sexuell situation. Senare under intervjun uppfattar jag att Anna mer beskriver en sexuell situation som en förhandling. Den som inte vill ha sex förväntas stå på sig och den som vill ha sex ges utrymme att försöka övertala den andra till sex. Till en början är det könsneutrala resonemang

som senare övergår till att handla om att det är tjejen som inte vill. Anna menar att den som inte vill men ändå ställer upp på sex får skylla sig själv. Anna säger: ”säger man inte nej så tar ju den andra för givet att man vill”. Frånvaro av ett nej betyder här ett samtycke till att fortsätta att ha sexuellt umgänge. Om man inte vill har man alltså enligt Anna ett ansvar att klargöra det. När jag sedan frågar om det är okej att försöka övertala någon att ha sex svarar Anna:

Anna: Ja, det får han väl, sen om hon viker sig för det då är det ju hennes problem då! Det är klart om han verkligen vill och tjuvar och det är klart; viker hon sig så... vad ska man göra åt det? Det är ju upp till henne att ha så stark karaktär att hon inte viker sig.

Anna frågar retoriskt ”vad ska man göra åt det?”. Hon tycks inte se det som något problem att killen försöker övertala en tjej som har sagt nej till att ändå ha sex. Det som Anna formulerar som problemet i situationen är däremot om tjejen har en svag ”karaktär” som gör att hon har sex mot sin vilja. Hon lägger ett stort ansvar på tjejen som inte vill ha sex att stå på sig och försvara sitt nej medan det är en påtaglig frånvaro av ansvar för killen som tjuvar och försöker att övertala tjejen att ha sex. I samband med frågor om att övertala någon till sex undrar jag hur hon tänker kring killens ansvar att respektera ett nej. Anna svarar:

Anna: Ja, det är klart, alltså, får han ett nej så är det ju ett nej... men sen om han då frågar igen, då får hon ju hålla fast vid sitt nej... till slut så fattar han ju att det här funkar ju inte /.../. Men man ska ju inte behöva... ett nej en gång är ett nej och sen så andra gången så är det definitivt nej och sen är det nog, slutdiskuterat!

Tjejen har alltså ett ansvar för att hålla fast vid sitt nej och vid behov upprepa det. Hon påbörjar en mening i citatet ovan med: ”Men man ska ju inte behöva” som hon sedan inte avslutar. Jag tolkar det som att Anna menar att en tjej i den här situationen egentligen inte ska behöva upprepa sitt nej, d.v.s. att killen borde ta sitt ansvar för att lyssna och respektera. Men, den som Anna koncentrerar sig på och anser bära det primära ansvaret är tjejen.

Det svåra med att säga nej

Alexandra menar att den som inte vill har ett ansvar att säga det men behöver däremot inte motivera beslutet.

Alexandra: /.../ det är väldigt svårt att kunna sätta ord på känslor, då tror jag att om man tvingas motivera så blir det ändå kanske inte rätt, men ähmm... jag tycker inte att man... det är precis som i en rättegång om man har blivit våldtagen, t.ex., ska man sitta där och förklara varför jag blev våldtagen när det inte var mitt fel... ”motivera varför du hade kort kjol på dig!”... nä, jag tycker inte man ska motivera.

Jag tolkar Alexandras resonemang som att hon anser det självklart att det alltid finns utrymme för att säga nej och att det inte behöver motiveras. Den som inte vill, i det här fallet en tjej, kan uppleva kravet på att förklara varför hon inte vill som ett ifrågasättande liknande det som tjejer utsätts för i våldtäktsrättegångar. Alexandra beskriver tjejers ansvar för att säga nej och killars ansvar för att respektera ett nej. Det finns däremot en ansvarsbefrielse beträffande att motivera sitt nej. Resonemanget kan ses hänga samman med tidigare avsnitt om kommunikation där flera intervjupersoner tog upp svårigheterna med att säga nej. Att behöva motivera ett nej kan då ses som ytterligare en aspekt som försvårar nej-sägandet.

Anders menar att den som säger nej till sex kan känna skuld känslor men att han inte anser att personen behöver känna det, för både tjejen och killen har rätt att säga nej. Anders säger även att istället för att känna sig skyldig borde hon/han tänka mer på sig själv, vilket kan ses som uttryck för ansvar att inte gå över sina egna sexuella gränser. När jag frågar Anders om han tycker att det är okej att försöka övertala någon som har sagt nej till att ändå ha sex svarar Anders med viss tveksamhet att det inte är något han tycker är okej. Han nämner även att det sätter ens partner i en olustig situation och fortsätter: ”Det är ju såna handlingar [övertalning/tjat, min anm.] som gör att skuld uppkommer... om man tänker på det /.../ man borde inte tjata.” Anders menar alltså att den som blir sexuellt avvisad har ansvar att respektera det och inte försöka omförhandla det nej som uttrycks.

Killar och ansvar

Adrian säger att det är bra att som kille ta ansvar i en sexuell situation genom att fråga tjejen om hon vill ha sex. Han menar att det finns stora samhälleliga förväntningar på att tjejer ska vara tillgängliga för killars sexuella initiativ. Adrian berättar hur han uppfattar den press tjejer lever under:

Adrian: /.../ jag tycker det finns såna här ideal som förespråkar, i reklam och så, ute i samhället som förespråkar att tjejer ska... att de tjejer som framställs i reklam /.../ tjejerna som är mer eller mindre nymfomaner och typ vill ha sex hela tiden och känner inga gränser. Men det är ju inte så verkligheten fungerar. Men... de bilderna kan ju lätt, kanske, dom påverkar ju den vanliga människan också... i ens uppfattning om... om vad som är rätt och fel och hur tjejer nu ska ställa sig till det.

Adrian menar att om en kille frågar om tjejen verkligen vill ha sex så kan det riskera att förstöra stämningen men han tycker ändå att det är värt det. Adrian visar med det här resonemanget att han anser att killar bör ta ansvar för att underlätta sex på lika villkor. Jag tolkar det Adrian säger som att han menar att reklamens bilder av kvinnor som objekt är en bild som tjejer införlivar och det påverkar tjejers uppfattning om rätt och fel. Det kan ses som

ett exempel på hur tjejer i sitt subjektskapande påverkas av föreställningar om tjejer och kvinnor som objekt; tillgängliga för mäns blick och begär (Wendt Höjer, 2002). Förutom att Adrian i sitt resonemang synliggör detta visar han även praktiska motstrategier för killar på individnivå för att skapa mer jämlika villkor i heterosexuella relationer. Det handlar om att killar tar ansvar för att initiera samtal i sexuella situationer och fråga tjejen om hon verkligen vill. Det kan ses som att killen då tar ett ansvar för att skapa ett handlingsutrymme för tjejen att välja att säga nej till sex. Det finns även samhällsideal om killars sexualitet som Adrian ifrågasätter, han säger att det finns ”ideal om att killar vill ha sex hela tiden... så tycker jag också det framställs, och det behöver ju inte heller vara sant.”

Agnes berättar om hur killar kan ha svårt att respektera ett nej. Hon menar att det finns en koppling mellan hur mycket killen tycker om sin flickvän och hur mycket respekt han visar henne och hennes nej i en sexuell situation:

SB: Vi säger nu att det var Beatrice som inte ville fortsätta, hur tror du att Benjamin tar det här nej, vad händer efteråt?

Agnes: Om han tycker om henne jättemycket så borde han ju inte tycka det är fel att hon säger nej men... men om han inte är kär eller han inte känner så starkt för henne så kan han bli arg eller så... men om han verkligen tycker om henne så respekterar han nej.

SB: Men om de inte är tillsammans har han svårare att respektera henne då, eller respektera hennes nej?

Agnes: Ja, det kan han ju ha, om han inte har vissa känslor för henne så...

SB: Alltså bara lustkänslor så...

Agnes: ... Det är inte alla som klarar av det.

SB: Att ta ett nej?

Agnes: Mm, precis.

Det är alltså inte självklart att killar respekterar tjejers sexuella gränser enligt Agnes. En förutsättning för att killen ska kunna ta ansvar och respektera ett nej är, enligt Agnes resonemang, att han är kär i tjejen eller tycker om henne jättemycket. Om han inte tycker om henne kan ett avvisande göra honom arg. Till skillnad från Adrian konstaterar Agnes detta utan att varken kritisera killars bristande respekt eller bristande ansvarstagande. Agnes ger heller inte någon förslag på förändring. Det Agnes uttrycker anser jag vara en negativ bild av killar och deras brist på ansvar i sexuella situationer. Det är samtidigt en bild Agnes har att förhålla sig till i sin vardag, att killar kan vara respektlösa mot tjejer sexuellt och att en killes behov att få ha sex är så starkt att han kan bli arg på den tjej som säger nej. Å andra sidan berättar hon vid ett senare tillfälle under intervjun att hon anser att det är fel att ha sex med någon man inte är kär i. Utifrån hennes resonemang blir slutsatsen att Agnes personligen,

förutsatt att hon är hetero- eller bisexuell⁸ och endast har sex med en kille där hennes kärlek är besvarad, inte kommer att drabbas av de killar som har svårt att ta ett nej. Utifrån Agnes resonemang kan en kille som är kär i tjejen han vill ha sex med, hantera att hon säger nej till sex.

Alexandra tar upp ansvaret för att i en sexuell situation respektera ett nej. I citatet nedan ger hon uttryck för både ansvar att lyssna på sina egna känslor om att inte vilja samt killens ansvar för att respektera ett nej.

Alexandra: Man ska ju respektera vad den andra tycker /.../. Känner jag att någonting är fel och känner det med en gång så ska jag lyda den känslan, för man kan bli... folk kan tala omkull dig, lätt, motivera och så, men man ska gå på sin inre känsla, tycker jag... så det är fel av honom [att försöka övertala till sex, min anm.].

Här beskriver Alexandra hur kravet på att motivera ett nej kan leda till att tjejen istället går med på att ha sex fast hon egentligen inte vill. I Alexandras citat tolkar jag att hon tror att det är svårt att stå fast vid sin vilja att inte ha sex. Hon anser även att det är viktigt att som hon uttrycker det ”lyda den känslan”, vilket jag förstår som att hon anser att man har ansvar för att inte göra något som går emot ens egen sexuella vilja.

Omförhandling av ett nej

I det här kapitlet kommer jag att undersöka hur intervjupersonerna ser på situationer där en tjej säger nej till sex men där killen ändå har sex med henne. De flesta av intervjupersonerna omförhandlar ett nej till att betyda någonting annat, t.ex. ja. Innan jag kommer in på hur alkoholen påverkar den omförhandlingen av ett nej ska jag undersöka det Adam benämner som ”sex som en tjänst”.

Sex som tjänst

Adam säger att man alltid har rätt att säga nej till sex med hänvisning till att man själv bestämmer över sin egen kropp. Men han menar även att man i en parrelation kan utföra en sexuell tjänst för sin partner. Adam beskriver det så här när jag frågar om man alltid kan säga nej till sex:

Adam: ...jag vet inte, man skulle kanske kunna skita i att säga nej, (skratt) till sex om det är ett förhållande som är välutvecklat och man känner varandra och den ena då är jättesugen och hon, eller

⁸ Intervjupersonernas sexuella läggning har jag under intervjuerna inte berört då det faller utanför uppsatsens syfte.

han, eller motparten då kanske inte alls är sugen, (skratt), jag vet inte... då kanske den kan göra en tjänst, om du förstår? Det skulle väl vara det sättet men det är... annars tycker jag inte att man ska skita i att säga nej.

SB: Men kan det vara okej då att ställa upp ibland fast man inte är så "på"?

Adam: Ja, det tycker jag. Om man är i ett välutvecklat förhållande, jag vet inte, den ena kanske inte känner för det och den andra säger kanske, 'kan du inte göra det bara för idag', en tjänst, (skratt) jag vet inte... då är det ju deras ansvar... tycker jag... då spelar det ju ingen roll.

Här omförhandlas bilden av sex som ett möte för ömsesidighet och njutning till en handling att ge till någon inom ramen för en kärleksrelation. Adam beskriver en förhandling mellan två ungdomar där förutom alternativen ja och nej till sex även sex som en tjänst finns att tillgå när någon har sagt nej. Jag tolkar som att sex som en tjänst blir aktuell först efter att flick- eller pojkvännen försöker övertala sin partner att ha sex trots att hon/han redan har visat eller sagt vad hon/han ville. När jag frågar Adam om han tycker att det är okej att tjata lite, att försöka övertala den som har sagt nej till sex svarar han:

Adam: ... ja, om det är ett välutvecklat förhållande, om man känner varandra /.../ inte så här 'snälla, snälla' så där jobbigt kanske, men tjata lite med charm och så där... så då tycker jag inte att det är någonting farligt /.../

SB: Men hur mycket tjat tänker du då... (skratt) innan man har gått för långt eller innan det blir fel, tänker du?

Adam: När motparten inte tycker det är kul längre och blir irriterad på det... för det är ändå en rätt så ömtålig fråga som man håller att tjata i så om man då märker att motparten börjar bli irriterad så borde man ju lägga av direkt. För då är det ju också seriöst, då visar hon ju att, en seriös sida av att hon faktiskt inte alls vill. /.../ Men om hon istället ligger så här 'nä, jag vet inte' så är det ju en annan sak men om hon säger 'nej' och om man fortsätter då, då har man gått för långt.

Adam skiljer tydligt på vilka nej som han ser som seriösa och vilka nej som kan omförhandlas genom att "tjata lite med charm" och övertala någon att ha sex. Adam ser "förhandlingen" inom det "välutvecklade förhållandet" som ett möte på lika villkor, båda kan hävda sin åsikt om att ha sex respektive inte ha sex. Den som vill ha sex använder sin charm "med glimten i ögat" och är inte jobbig och tjatig utan framställer sig så attraktiv som möjligt medan den som inte vill får ta ställning om hon (mot slutet av citatet frångick han det könsneutrala språkbruket) antingen kan ställa upp och ge en sexuell tjänst eller om hon verkligen inte vill och då blir irriterad och "visa en seriös sida av att hon faktiskt inte vill". Sex som ett ömsesidigt möte omförhandlas också, Adam beskriver det som "en fysisk tjänst" vid ett annat tillfälle i intervjun och han liknar det då med hur man ställer upp för vänner och hjälper till med saker. Adams åsikt om rätten att själv bestämma över sin kropp omförhandlas, då den rätten kan frångås när ens partner vill. När Adam säger att det finns olika slags nej omförhandlas ordet nej till att ha flera innebörder. Adam nämner när det definitivt inte är okej att fortsätta fråga efter sex, "i det fall, där tjetat, om man nu kan kalla det tjat (skratt) inte leder någonstans och hon ryter till ett nej så har hon ju gjort klart att det går inte, och då ska

det respekteras.” Det kan tolkas som att det nej som en tjej inte ryter är förhandlingsbart. Adams resonemang aktualiserar Katarina Wennstams (2004) fråga om var gränsen för våldtäkt går. Wennstam menar att många gränsfall finns i ”gråzonen”, de uppfyller inte rekvisiten för våldtäkt men är inte heller sex på lika villkor. Wennstam nämner en situation där en kille ”får” sex efter en halvtimmes tjat. Jag drar slutsatsen att oavsett om killen tjarar med charm eller inte så är det ett nej som omförhandlas till ett ja och därmed har tjejens sexuella gränser överskridits.

Att under alkoholberusning uttrycka nej till sex

I intervjuerna ger alla intervjupersoner uttryck för att alkoholberusningen påverkar personen som dricker negativt och att även förmågan att kommunicera i en sexuell situation försämras. Adrian tror inte att det är vanligt att prata när man är berusad i en sexuell situation. Han säger ”Ja, alltså om man är packad så... (skratt) då bryr man sig nog inte så mycket om det, tror jag”. Intervjupersonerna resonerar om att den berusade personen förändras i vad hon/han tycker och tänker. Förändringen handlar även om en större öppenhet inför att göra saker som hon/han inte hade gjort i nyktert tillstånd, såsom att ha tillfälliga sexuella kontakter som t.ex. Adam menar är vanligt förekommande. Flera av intervjupersonerna nämner att en berusad person ofta inte ser konsekvenserna av sitt handlande. Förutom när intervjupersonerna besvarar frågor om mina fallbeskrivningar, där både Beatrice och Benjamin är sexuellt upphetsade och vill ha sex, så ges tjejers sexualitet under alkoholberusning lite utrymme i intervjupersonernas svar. När det görs handlar det om tjejens sexualitet i relation till killens sexualitet. Ofta handlar resonemanget om att tjejen under alkoholberusning blir i underläge och Alexandra säger att hon tror att det är anledningen till att tjejer tenderar att ”gå med på saker lättare”. Resonemanget handlar om hur tjejen reagerar på killens sexuella inviter.

Det finns flera sätt att förstå frånvaron av tjejer som tar sexuella initiativ i intervjupersonernas resonemang. En anledning är de skilda förväntningar som ligger i hur tjejer och killar bör ha sex. Det handlar då om hur de ska ha sex på ett sätt som är i linje med den dominerande patriarkala diskursen. Fanny Ambjörnsson (2003) menar att subjektskapandet som tjej och kille är heteronormativt. Den dominerande patriarkala diskursen handlar dessutom om att göra kön och heterosexualitet på *ett visst sätt*. Vilket gör att t.ex. vissa sexuella handlingar och relationer är accepterade och andra inte. Maria Bäckman (2003) undersöker i sin avhandling samlevnadsundervisningen och ungdomars tankar om sexualitet. Hon visar att intervjupersonerna i sitt sätt att förstå sexualitet och kön förhåller sig till olikheterna i den

sexuella lusten, där killars lust ses som driftstyrd och självklar medan tjejers lust mer kopplas till kärleksrelationer och behov av närhet. Bäckmans poäng är att de tjejer som har tillfälliga sexuella kontakter inte förstås i termer av ett självständigt subjekt med en lustbejakande sexualitet på det sätt som killar gör. Anledningen är förväntningar på att tjejer endast bör ha sex inom en kärleksrelation; om det sker utanför en relation finns risker om att ryktesspridning, att vara "hora". Att ha sex enbart p.g.a. sexuell upphetsning och attraktion är ett sätt att ha sex på som förknippas med killar. Resonemanget kan kopplas till Margareta Norells och Claes Törnqvists studie (1995) om alkoholens mening för tjugohåringar. De ungdomar som de har intervjuat upprätthåller traditionella förväntningar på tjejers berusning. Ungdomarna menar att en tjej bör inte dricka sig alltför berusad då det finns risker att hon i det tillståndet alltför tydligt visar sig sexuellt intresserad. Författarna tolkar det som att föreställningen om att den "villiga" tjejen är lösaktig är en föreställning som styr tjejernas alkoholkonsumtion.

Adam ger under intervjun flera exempel på den dominerande diskursens föreställningar om könsskillnader, där killar är initiativtagare och har en stark sexdrift som är svårstoppad. Adam säger att killar sällan säger nej till sex och är tveksam till om tjejer har lika stark sexlust som killar har. Hammarén och Johansson (2002) visar i sin enkätstudie om ungdomar och sexualitet att 69,5% av tjejerna och 55,7% av killarna instämmer helt och hållet i påståendet " Tjejer har lika stort behov av sex som killar". Detta tyder på en uppluckring av tidigare föreställningar om att killar har en starkare sexlust än tjejer. I min studie har jag inte undersökt hur intervjupersonerna ser på tjejers respektive killars behov av sex. När jag ställer frågor om hur det går till när man säger ja och nej till sex framträder dock en traditionell könsuppfattning där det är killen som initierar sex och tjejen som avvisar. Intervjupersonerna delger en tydlig föreställning om att killar jämfört med tjejer är mer sexuellt drivande. Det blir därför tjejen som i deras resonemang markerar nej.

I fallbeskrivningen om Beatrice och Benjamin, som båda är alkoholberusade och hångrar tillsammans och en av dem inte längre vill fortsätta, frågar jag Adam om han tror att förmågan att uppfatta att den andra inte vill i den här situationen påverkas av den sexuella upphetsningen samt alkoholberusningen.

Adam: Ja, det tror jag definitivt. Vi säger att vi har en kille som är liksom 'jättepå' hela tiden och hon är inte lika full som honom och han är riktigt full. Då tror jag inte att hennes fysiska signaler som ska uttrycka ett nej till honom, jag tror han har mycket, mycket svårare att uppfatta dem med tanke på att han är dyngrak och dessutom superkåt. Så han har mycket svårare att ta hänsyn till hennes signaler,

kanske t.o.m. om hon säger någonting och att han kör över det också, det tror jag /.../ i dagens verklighet, så är det en kille, men det kan också vara en tjej men om vi snackar om en kille så är han då jättefull och jättekåt så tror jag inte... han har mycket lättare att bara tänka på sin egen väg och gå sin egen väg och inte ta så mycket hänsyn till tjejen.

När jag frågar vilket ansvar en kille har i den här situationen svarar han att killen liksom tjejen har 50 procents ansvar. Killen har själv druckit alkoholen och har ansvar för sina handlingar men Adam tillägger även om Benjamins ansvar: ”sen är det lite svårt att säga så också för det finns ju vissa saker som man gör i fyllan som man absolut inte hade gjort i nyktert tillstånd... men jag tycker han har lika mycket ansvar ändå”. Adams svar tolkar jag som att han anser att även om en kille i nyktert tillstånd inte skulle kunna gå över en tjejs sexuella gränser och inte respektera ett nej till sex så kan det däremot hända om samma kille är, som Adam uttrycker det, ”superfull och superkåt”. Slutsatsen av Adams resonemang blir att en alkoholberusad kille delvis är fri från ansvar i en sexuell situation.

Adam beskriver vid flera tillfällen under intervjun killars sexlust som stark och målinriktad. Maria Bäckman (2003) visar i sin doktorsavhandling att de ungdomar hon har intervjuat har föreställningar om att den manliga driften är biologisk, stark och svårkontrollerad. Intervjupersonerna i Bäckmans studie ger uttryck för att killar har ett sexbehov vilket ibland resulterar i att killar begår mindre genomtänkta handlingar och kan ses som något farligt. Det leder till, menar Bäckman, att den manliga sexdriften kan om den inte kontrolleras, göra att killar överträder andras sexuella gränser. Adam ger uttryck för en sådan syn på den manliga sexualiteten, i synnerhet när alkohol är inblandat.

Adam resonerar så här kring hur alkoholberusningen påverkar förmågan att säga nej:

Adam: /.../ jag tror det blir svårare för tjejer t.ex. att säga nej... och jag vet inte riktigt vad som händer då, i fall de får stå ut med det eller, liksom, kanske göra som jag sa innan; göra det som en tjänst i ett förhållande, fast då utanför förhållandet, äh, jag vet inte... svårt.

Med hänvisning till Adams resonemang om att killar i sexuella situationer under alkoholberusning brister i hänsyn (och ansvar) för tjejens vilja, är de alternativ Adam ger en tjej som inte vill ha sex inte förvånande. De alternativ som återstår för den tjej som inte kan säga nej eller inte blir hörsammad i sitt nej är alltså att ”stå ut” med att ha sex mot sin vilja eller att göra det ”som en tjänst”. Båda alternativen kan förstås som att Adam i tjejens ställe omtolkar en situation som liknar ett sexuellt utnyttjande till att bli något annat; en tjänst, något man går med på. Alkoholberusningen gör alltså att en situation som liknar ett övergrepp kan omförhandlas till att beskrivas som sex, trots att tjejen inte vill.

Adrian ger uttryck för hur han anser att en tjej bör agera i en sexuell situation där hon inte vill ha sex och där både hon själv och killen är alkoholberusade. Han säger:

Adrian: Det är nog viktigt att man säger nej rakt på så där, så att man verkligen fattar att det betyder nej, för annars så kanske man bara inte hör det eller bara... struntar i det... för att det framförs inte så starkt.

Liksom de flesta andra intervjupersoner anser Adrian att det i en situation där båda är berusade är otillräckligt att tjejen säger nej. Hon bör göra det på ett mycket tydligt sätt, annars finns, menar bl.a. Adrian, risk för att killen inte förstår att nej betyder nej. Ett mindre tydligt nej kan i en situation antingen omtolkas till något som killen inte hör eller som en signal som killen inte behöver bry sig om, trots att han förstår den. Adrian har alltså den här uppfattningen om hur det kan vara men han är kritisk till det här sättet att agera och hittar även förklaringen till att så här är fallet. Adrian säger:

Adrian: [Fortsättning från citatet ovan. Min. anm.]... men som kille så borde man ju, nu ser jag det som att tjejen oftast inte vill /.../ jag tänker mig en tjej, för det är ofta en tjej i dessa situationer /.../ att en tjej inte vill men att en kille har sex med henne i alla fall... men då som kille borde man ju, lämpligtvis försöka, att hörsamma de nejen så mycket som möjligt, men det blir som sagt svårare när man är full, kan jag tänka mig... beroende på hur man är när man är nykter, alltså har man väldigt starka värderingar när man är nykter, att man tycker att säger en tjej nej så betyder det nej så tror jag att man har dom kvar, kanske i lite försvagad form liksom, när man är full, men man borde ju, jag skulle nog ha kvar dom i alla fall när jag är full, för jag har dom värderingarna, så då borde man hörsamma dem.

Adrian menar att de killar som trots att de förstår tjejens nej ändå väljer att ignorera hennes gränser och utnyttja henne sexuellt saknar värderingar om att det är viktigt att ta ansvar och respektera tjejers gränser.

Adam säger att fall fem i intervjun är ett gränsfall för våldtäkt. Han menar att Benjamin gjorde fel som inte lyssnade och respekterade Beatrices nej men menar ändå att hon kunde ha gjort en hel del annorlunda såsom att ryta till, vara mer aggressiv och ringa till polisen om Benjamin hade fortsatt att ignorera hennes gränser. Adam säger:

Adam: Hon säger ju nej hela tiden snällt och han fortsätter så då måste hon ju bli mer och mer aggressiv så han förstår. Förstår han inte då så går han över gränsen.

SB: Är det först då han går över gränsen tänker du eller?

Adam:... Egentligen går han ju över gränsen redan när hon har sagt nej, han börjar argumentera eller försöka mer... då har han ju gått över gränsen... egentligen... men i dagens samhälle är det ju inte riktigt att gå över gränsen...

SB: Berätta för mig vad du menar...

Adam: För med tanke på hur öppet det är med sex så... på fester och /.../ jag tror att man har mycket mer sex nu än någonsin /.../ därför höjs ju ribban lite på... alltså i fall hon säger nej och... då är det okej för många killar att liksom 'men snälla', liksom försöka lite och sen så kanske hon går med på det, då är det okej helt plötsligt. Medan jag tycker att, faktiskt inte egentligen att det är okej, för har hon faktiskt bara sagt nej så ska det vara slut... så det är lite vad jag tycker känns rätt och lite vad som är dagens verklighet.

Det Adam säger kan förstås som en beskrivning av hur han uppfattar på vilket sätt tjejs och killars sexuella handlingsutrymme skiljer sig åt. Killar har, menar Adam, utrymme att försöka övertala tjejer till sex efter att de har sagt nej. Han konstaterar att det är så här, men inkluderar inte sig själv i resonemangen om "hur killar är". När Adam senare radar upp krav på hur tjejer bör göra när de ska säga nej till sex tolkar jag det som att Adams åsikter då är ett svar på just hur tjejer bör vara för att bemöta killar, så som de beskrivs i citatet ovan. Han förmår, tolkar jag, inte ställa sig utanför det sammanhang han själv ingår i.

Adam: /.../ att vara tjej, alltså i det här samhället och så, så måste man kunna säga ifrån... rätt så... för kvinnan är ju både, inte psykiskt men fysiskt underställd mannen. Så då måste man ju lära sig att skrika, skrika ifrån om det är någonting, det är väldigt viktigt.

Konsekvensen av Adams resonemang ger en tydlig bild av ansvarsfördelningen mellan tjejer och killar i sexuella situationer. En tjejs nej omförhandlas, här räcker det inte längre med att visa med kroppen eller säga nej, utan tjejen ska också skrika och vara mycket tydlig i sitt nejsägande, för att det ska förstås som ett nej. Det är en påtaglig frånvaro av killars ansvar att respektera ett nej i Adams resonemang. Tjejer har ansvar för egen sexualitet såsom att känna efter vad de vill och kommunicera det. Men Adam ger även tjejer ansvar för killars sexualitet, det handlar då om att vara mycket tydlig och säga nej på ett *speciellt sett*, t.ex. skrika, och även ansvar för att inte låta sig övertalas till sex.

Anna och Adam tar båda upp att man under alkoholberusning kan ha olika lätt alternativt svårt för att säga nej till sex, beroende på hur man är som person. En person som är vad Adam benämner som "rak" kan ha minst lika lätt för att säga vad hon/han tycker under alkoholberusningen som när hon/han är nykter. När jag frågar Anna hur hon tror att förmågan att säga nej påverkas under alkoholberusning svarar hon:

Anna: Antingen stärker det så att man blir modigare och; 'alltså jag skiter i vad han tycker, jag säger precis vad jag vill' eller så är det precis tvärtom... alltså antingen märker man att den andra vill så jag ställer väl upp, jag är ju ändå full liksom så jag bryr mig inte, jag ställer väl upp då, eller så blir man modigare och vågar säga 'nej, jag vill inte' helt enkelt och det hade man kanske inte vågat gjort annars.

Alkoholberusningen kan enligt Anna fungera antingen så att personen blir mer säker på sig själv och tydligare kan säga nej eller så tenderar personen att gå med på saker hon/han annars inte hade gjort. I citatet visar Anna att en tjej som har svårt att säga nej kan i en sexuell situation under alkoholberusningen ”ställa upp” på sex fast hon egentligen inte vill.

Att under alkoholberusning hantera ett nej till sex

Anders beskriver nej som inte är förhandlingsbara, med hänvisning till människors egen vilja. Anders menar att det kan vara svårt för en tjej att säga nej även om hon är berusad men att det går och att det även som kille går att förstå ett nej. Att som utpekad/åtalad för våldtäkt försvara sig med att ha missförstått tjejens nej ställer sig Anders kritisk mot. Han menar att det inte är annat än vad han benämner som ”skitsnack”. Under intervjun formerar Anders sina åsikter och tankar kring huruvida en kille uppfattar ett nej även under alkoholberusning:

SB: Om man är alkoholberusad och jätteupphetsad; påverkar det då förmågan att uppfatta ett nej?

Anders: ... Ja, det tror jag det gör; definitivt!

SB: På vilket sätt?... Kan du berätta något mer?

Anders: Alltså... man tolkar ju saker olika, man uppfattar så mycket annorlunda när man är berusad än i nyktertillstånd /.../ tror jag i alla fall... men det rättfärdigar ingenting...

SB: Men finns det vissa nej som är svårare att uppfatta tror du?

Anders: (tystnad) Nej, jag tror inte nog inte det, faktiskt.

SB: Du tror inte det?

Anders: Nej; jag har ångrat mig! (skratt)

Anders är till en början bestämd över svårigheterna med att uppfatta ett nej men kommer sedan fram till att det ändå går att uppfatta ett nej trots berusning. Han konstaterar senare att anledningen till att killar går över tjejers sexuella gränser beror på att ”det är killens vilja som går igenom... medan han... vad ska man säga... struntar i tjejen” Anders menar alltså att både tjejen och killen har en egen vilja om huruvida de vill ha sex eller inte men att det är killen som brister i sitt ansvar att vara lyhörd för om tjejen vill ha sex eller inte. Anders håller alltså fast vid de åsikter han tidigare i intervjun givit uttryck för, att båda har ett ansvar att se till att det är ett ömsesidigt beslut.

Anna anser att det är Beatrice som har det största ansvaret för det som hände i fall fem, hon säger att om en tjej slutar säga nej så tolkar en kille som är alkoholberusad det med stor sannolikhet som att hon har ändrat sig och vill ha sex. Annas svar ställer liksom nuvarande våldtäktslagstiftning upp ett flertal svårbedömda kriterier för vad hon benämner vara en våldtäkt. För att en person ska kunna dömas till våldtäkt krävs att det är ställt utom rimligt tvivel att gärningsmannen hade uppsåt att begå våldtäkten. Målsägande måste göra klart att

hon är säker på att gärningsmannen förstått att hon inte ville genomföra samlaget (Wennstam, 2004). Anna resonerar på samma sätt när hon ger Beatrice ansvar för att se till att Benjamin verkligen förstår att hon inte vill ha sex. Hon säger att hon tror att Benjamin är för full för att tänka men om han ändå gör det säger Anna att han kanske tänker att Beatrice "är ovan". Sexuell oerfarenhet används här som ett sätt för Anna att genom Benjamins ögon omförhandla Beatrices nej. När jag frågar Anna vad hon tror att Benjamin tänker när Beatrice visar och säger att hon vill gå hem svarar hon:

Anna: Han tänker väl; jag sköter inte mina kort rätt så jag får väl ändra mig så att hon tycker om mig mer... så att... jag tycker: hon har inte... hon ansvarar inte, om hon nu inte ville så hade hon kunnat visa det så mycket, mycket tydligare, för när hon först säger nej och sen inte svarar, då tar ju han det som att hon ändrade sig.

Förutom att Anna ändrar fokus i sina resonemang från vad Benjamin tänker till vad Beatrice hade kunnat göra annorlunda ger hon en beskrivning av sex som ligger långt ifrån hennes och övriga intervjupersoners beskrivningar av "bra sex". Det är inte sex som båda är med på, ett möte på lika villkor utan här beskrivs sex snarare som en erövring från Benjamins sida där han på olika sätt försöker tillförsäkra sig sex genom att lura och locka; "spela sina kort rätt". Det handlar om att få henne att ha sex, eller snarare få henne att gå med på att han har samlag med henne, hennes samtycke eller njutning ges ingen relevans. Anna anser dock att Benjamins handlande inte är korrekt men framhåller att det största ansvaret för det inträffade ligger hos Beatrice. Dikotomin aktiv/passiv är tydlig för hur Anna beskriver Benjamin och Beatrice. Han tar och hon blir tagen om hon inte tar sitt ansvar att protestera. Föreställningen om att killar har en okontrollerad sexdrift framkommer även i Annas resonemang; det är viktigare för Benjamin att få ha sex än att respektera Beatrices sexuella gränser. Stina Jeffner (1997) beskriver hur feministiska teoretiker har problematiserat och kritiserat föreställningen om en "naturlig" sexualitet genom att bl.a. hävda att de sociala konstruktionerna som vi kallar kvinnligt och manligt inte kan skrapas bort från en eventuell "naturlig" sexualitet. Det går därför inte att få något svar på frågor om den eventuella "naturliga" sexualiteten eller om eventuella skillnader i kvinnors och mäns sexualitet. Jeffner menar att:

kön och heterosexualitet behöver analyseras i relation till varandra och i relation till makt. Detta för att fånga in föreställningar om en 'naturlig' olikhet mellan könen och det eventuella maktförhållande som finns inbyggt i sådana föreställningar (s 20).

Annas resonemang om Beatrice och Benjamin, menar jag, visar tjejers och killars olika tillgång till makt i en sexuell situation. Anna ger Benjamin tolkningsföreträde i situationen genom att påstå att han inte förstod Beatrices nej. När Anna förstår situationen på det sättet är

hon även med, som jag ser det, och återskapar Benjamins, och andra killars makt. Konsekvensen blir att det är Beatrice som i situationen borde ha agerat annorlunda och tagit ett större ansvar.

När ett nej betyder något annat än nej

Alexandra och Adrian resonerar kring sätten att säga nej i en situation där killen och tjejen har börjat hångla. Alexandra konstaterar att en tjej som är glad, berusad och säger nej till sex måste försöka att se allvarlig ut för att killen ska förstå att hon inte vill. Alexandra understryker flera gånger i intervjun att alla nej bör respekteras men när hon sätter sig in i fallbeskrivningarna om Beatrice och Benjamin framkommer att hon identifierar flera nej som avvisar killen men som hon inte tror att tjejen kan räkna med att bli respekterad för. Slutsatsen blir att för att en berusad tjej ska bli respekterad för sitt nej krävs att hon är tydlig och ser allvarlig ut när hon uttrycker detta. Det finns i Alexandras resonemang två tydliga nivåer som hennes svar rör sig mellan, dels hur hon anser att det *borde vara* (ett nej är inte förhandlingsbart) och dels resonemang baserade på hur det *faktiskt är* (ett nej kan omförhandlas). Jag tolkar Alexandra som att hon pendlar mellan två diskursiva sätt att förhålla sig till dessa situationer. Hon förhåller sig dels utifrån den dominerade diskursen där man som tjej kan ses ha begränsade handlingsmöjligheter, och dels en motståndsdiskurs där Alexandra anser alla nej som tillräckliga för att förtjäna respekt.

Alexandra ifrågasätter under intervjun tjejer som hon menar leker ”svårfångade”, det handlar om en tjej som medvetet använder ordet nej fast med betydelsen ja. Även Adrian resonerar kring detta och menar att en del tjejer använder sig av nej på det här sättet som ”en gest för att bjuda in till sex”. Både Adrian och Alexandra anser att det är fel av tjejer att använda sig av detta ”spel” för att ordet nej missbrukas. De berör dock inte killens handlande i en sådan situation. Att en kille har ansvar att respektera alla nej, oavsett om tjejen som uttrycker dem menar något annat, är frånvarande i intervjupersonernas resonemang. Även i Stina Jeffners (1997) studie om våldtäkt förekom att intervjupersoner tog upp föreställningen om att vissa tjejer som anses ”fina” säger nej även i situationer där de menar ja. Jeffners poäng är att killar generellt ges tolkningsföreträde i egenskap av makt baserad på kön, även när det gäller vad som är en våldtäkt. Det innebär, menar Jeffner, att det lätt kan bli ”killens *tolkning* av tjejens nej som får avgöra vad ett nej betyder” (s 234) (kursivering i original).

Förståelse för killen

Utdraget nedan från intervjun med Agnes ger uttryck för en stor förståelse för Benjamins agerande i detta fall, trots att Agnes säger att Benjamin medvetet struntar i Beatrices upprepande avvisande.

SB: Vad tror du Benjamin tänkte i den här situationen [fall fem, min anm.]?

Agnes: ... Att... de skulle, han tänkte väl bara på att de skulle ha samlag, han var ju väldigt berusad så jag tror inte han tänkte så där jätteklart.

SB: Vad tänkte han om hennes kommentarer här, att hon slutade kyssa honom, att hon sa att hon vill hem och att hon inte ville?... vad tror du han tänkte om det?

Agnes: (tystnad) Jag vet inte, då kanske han tänkte att... alltså han kanske inte tänkte så mycket egentligen... det finns ju olika sätt att se det på; han kanske inte tänkte så mycket egentligen utan bara gjorde det och sen så efteråt så, kanske han tänkte att... det var lite fel... jag vet inte.

SB: Mm. Men tror du att han uppfattade hennes nej?

Agnes:... Han borde ju gjort det men... det är lite svårt...

SB: Jag tänker att det är en skillnad mellan att inte höra och välja att inte höra och att då inte bry sig om nej. Hur tror du att det var i det här fallet?

Agnes: Jag kan ju inte veta, men Benjamin, han skiter nog i att lyssna, han lyssnar nog inte... han vill inte lyssna.

SB: Men vad skulle han gjort annorlunda?

Agnes:... Han var nog rädd att... jag tror han hade dåligt självförtroende /.../ så han fortsätter... bara därför...

Utdraget anser jag belyser hur Agnes, trots att hon säger att Benjamin borde ha uppfattat Beatrices nej, ändå på olika sätt finner omständigheter för att förstå Benjamins agerande utan att göra honom till en våldtäktsman. Agnes tar upp att han är för berusad för att förstå Beatrices nej. När jag ställer mer specifika frågor konstaterar Agnes att Benjamin kan ha uppfattat Beatrices nej men valt att strunta i det. Agnes tror att det beror på att han har ett dåligt självförtroende, en egenskap som här fungerar som ännu en förmildrande omständighet för Benjamins agerande och bidrar till att situationen omförhandlas genom att även Benjamin görs till ett slags offer.

Adrian anser att Benjamin våldtar Beatrice i fall fem och han lägger både skulden och ansvaret på Benjamin för det inträffade. Adrian anser att Beatrice i den här situationen har gjort det motstånd hon kunde och att han inte anser att Beatrice kunde ha gjort något annorlunda. Det är när jag frågar specifikt om vad han tror att Benjamin tänkte under övergreppet som det visar sig att Adrian även har en förståelse för Benjamins agerande.

SB: Vad tror du Benjamin tänkte när de kommer in i det här rummet [fall fem, min anm.]

Adrian: ... Mm... han kan ha tänkt att hon ville fast hon inte sa det /.../ han har fått bilden av att om en tjej säger nej så kan, kanske det bara är en inbjudande gest /.../. Så då kanske han ser det som det. Men det är ju lite att skydda honom... egentligen, det vill jag ju egentligen inte, men det kan ju vara så...

SB: Första gången jag läste igenom det här /.../ tänkte du då att han inte hör hennes nej för att han är så berusad och sexuellt upphetsad eller tänker du att han hör hennes nej men att han struntar i det?

Adrian: Alltså nånstans mittemellan, alltså han kan ju höra det så här men han som henne är väl också berusad och kanske har svårt att koncentrera sig och liksom vad omgivningen säger till honom eller vad man ska säga... så att han kanske uppfattar det så men... kanske inte... men han... han hör det nog men kanske inte uppfattar riktigt vad hon menar... Mm...alltså lite kombinerat med att han kanske lättare struntar i det... i och med att han är full /.../.

SB: Vad tänker du om; när han frågar om han kan få komma in i henne så svarar hon inte utan är tyst där, vad tänker du om det?

Adrian: Mm. Han tänker väl, att om hon inte säger någonting så tar väl han det som ett ja... antagligen, tror jag... ähmm, ja.

SB: Men finns det någonting han hade kunnat göra annorlunda och i så fall, när?

Adrian: Mm... alltså jag menar, var var det? (Adrian läser i sitt exemplar av fall fem.) Hon svarade när han frågade om de kunde fortsätta... men om hon inte svarar när han frågar om han inte kan få komma in i henne en liten stund, och hon inte svarar, så borde han ju uppfatta det som att det är någonting fel.

Utdraget från intervjun med Adrian visar en förståelse för Benjamins agerande, vilket även andra intervjupersoner ger uttryck för. Intervjupersonernas resonemang handlar om att de ser Benjamins alkoholberusning som en omständighet som förmildrar hans handlande. Adrian gör en omförhandling av situationen på Beatrices bekostnad. Adrian vacklar en aning i sin uppfattning om vad Benjamin egentligen uppfattade. Han tänker att Benjamin *kan* ha tolkat Beatrices tystnad och passivitet som ett tyst samtycke till att fortsätta men säger i sista meningen att Benjamin *borde* ha uppfattat Beatrices tystnad som att det är någonting fel. Det som skiljer det här tysta samtycket från det som diskuterades tidigare i uppsatsen är att det här finns en frånvaro av aktiva handlingar av Beatrice. Hon visar inte längre så som tidigare att hon vill fortsätta genom att t.ex. smeka och kyssa Benjamin. Hon ligger stilla och är tyst. Vilket i den här situationen där alkohol finns med kan tolkas som ett ja; ett tyst samtycke. Samma icke-handling från den som inte vill, d.v.s. ”sluta hålla på” som Anna uttryckte det, var dock intervjupersonerna överens om att se som ett sätt att säga nej till sex. Situationen omförhandlas och ger en ansvarsbefrielse för den som tilltvingar sig sex, att Benjamin är alkoholberusad gör att vissa av intervjupersonerna trots att de tycker att Benjamin har gjort fel, ändå visar förståelse för hans agerande. Konsekvensen blir då att Beatrices ansvar för kommunikationen ökar i samma grad som Benjamins minskar.

Ett nej är ett nej

Ett utdrag från intervjun med Anders visar på en motdiskurs där ett nej till sex ska respekteras och det inte finns omständigheter som gör att det kan omförhandlas. Anders beskriver det som händer i fall fem på följande vis:

Anders: ... Spontan tanke är ju våldtäkt... som jag ser det, i och med att hon upprepade gånger säger klart att hon inte vill... och att hon ändå, alltså hade någon form av känsla för honom... alltså han utnyttjade det, givetvis /.../. Så att... jag tror... jag ska inte säga att hon lät det hända, för det är bara fel, men hon sa nej flera gånger och det lär väl kvalificeras till våldtäkt.

På frågan om vem som har ansvar för det som hände i fall fem svarar Anders:

Anders: Jag skulle säga att det är Benjamin. /.../ För att det är fel att lägga över ansvaret på henne, i och med...det är möjligt att han var upphetsad men det rättfärdigar inte att han ignorerade vad hon säger, så jag säger att ansvaret ligger på honom.

Anders konstaterar att även om Benjamin vid tidpunkten var sexuellt upphetsad så är det han som har ansvaret för situationen. Anders ger till skillnad från t.ex. Anna och Adam inte Benjamin något utvidgat handlingsutrymme i den här situationen. Benjamin förstod att Beatrice inte ville och nästa citat visar att Anders anser att Benjamin befann sig i en valsituation. Att begå övergreppet är ett aktivt val från Benjamins sida, ett val som han ensam bär ansvaret för. Han väljer att gå över de gränser Beatrice markerar. Anders säger:

Anders: ... Alltså han hade ett definitivt val om han skulle göra det eller inte, så antingen göra det eller inte, han hade ju ett val, att göra det han gjorde och ett val att gå hem.

SB: När, i så fall skulle han ha gått hem, tänker du?

Anders: När hon försöker avsluta kyssandet tror jag /.../. Man får tänka så, att jag skulle inte vilja att min syster eller någon annan kvinna jag känner skulle bli utsatt för det.

Anders sätter sig in i Beatrices situation genom att tänka på hur det skulle vara om Beatrice istället var hans syster eller någon annan kvinna han känner. Han vill inte att det ska hända dem och han konstaterar också att Beatrice sa nej redan när hon försökte avsluta kyssandet strax efter att Beatrice och Benjamin har lagt sig i soffan. Det överensstämmer med Anders tidigare resonemang om att det går att uppfatta även ickeverbaliserade nej och att han då anser att den som vill fortsätta att ha sex har ansvar att respektera ett nej.

Vad är då våldtäkt?

Intervjupersonernas definitioner av våldtäkt kan delas in i två kategorier. Anna, Agnes och Adam beskriver våldtäkt som en handling där en person genom våld eller hot tvingar någon till samlag. De övriga tre intervjupersonerna, Alexandra, Anders och Adrian har inga kriterier på att gärningsmannen ska använda våld eller tvång, utan de beskriver våldtäkt som att någon har sex med en annan mot personens vilja. Inför frågan ”Vad skiljer sex från våldtäkt?” framkommer dock en samsyn om att det som skiljer är att sex är frivilligt men att våldtäkt inte är det. På den frågan är det enbart Agnes som tillägger att den som våldtar gör det med våld. Jag drar här slutsatsen att intervjupersonerna anser att våldtäkt framför allt handlar om att bli sexuellt utnyttjad, att någon går emot ens vilja vilket gör att våld och tvång inte är det centrala

i definitionen. Det här är dock beskrivningar intervjupersonerna gör när våldtäkt definieras separat, när det handlar om förståelsen av vad som är en våldtäkt i en konkret situation finns det som jag i uppsatsen har visat, flera omständigheter som gör att definitionen av våldtäkt och sex kan omtolkas.

Alkoholberusningens betydelse

Jag har tidigare i uppsatsen konstaterat att intervjupersonerna anser att kommunikationen i sexuella situationer försämras under alkoholberusning. Alkoholberusningen kan i gränfallen mellan sex och våldtäkt fungera till killens/gärningsmannens fördel. Jag frågade Alexandra om hur hon tror att det hade varit om Benjamin och Beatrice hade varit nyktra i fall fem. Hon svarar:

Alexandra: /.../ då ser man ju hur personen är på riktigt... personlighetsmässigt. Jag menar att man då under påverkan av alkohol så är man ju någon annan och... kan ju skylla ifrån sig på det. Men, jag menar är en kille verkligen så... i nyktert tillstånd inte ens respekterar tjejen och bara tänker på sig själv i den stunden så då tror jag på nåt sätt att det blir allvarligare konsekvenser för då är det en helt annan bild av personen.

SB: Och vad skulle de allvarligare konsekvenserna vara?

Alexandra: (tystnad) Usch, jag vet inte. /.../ Om vi ser det ur killens perspektiv t.ex. om man har varit på fest och sen snackar med sina kompisar 'åh, jag var full och jag fick till det med en tjej t.ex.' så då säger han ju inte att han tvingade henne. Men jag menar, sen så snackar kanske inte killar direkt så, privat, när de är nyktra, att han fått till det med henne... om han gör det mot hennes vilja då, då kanske det verkar dummare på något sätt /.../ det kanske verkar mer okej... att göra det mot någons vilja... alltså påverkad av sprit, för då är det inte en själv som håller på... men... jag vet inte, det är en svår fråga.

Alexandra beskriver att alkoholen är ett viktigt inslag för att kunna omförhandla Beatrices nej till Benjamins fördel. Benjamins alkoholberusning gör att han kan ses bli någon annan. När Alexandra säger att om en kille "i nyktert tillstånd inte ens respekterar tjejen" tolkar jag det som att det under alkoholberusning kan finnas ett *visst utrymme* att brista i respekt för tjejen då killen kan "skylla ifrån sig" på alkoholen, som Alexandra säger. Det leder till att Benjamins handlingsutrymme sträcker sig så långt att Alexandra tror att han kan komma undan med att ha utnyttjat Beatrice. Benjamins kamrater kan tillsammans med Benjamin förstå våldtäkten som något Benjamin gjorde under alkoholberusning och därför inte behöver ta ansvar för. Mona Eliasson (2000) menar att de förväntningar som kopplas till alkoholberusningen i sin tur hänger samman med sex, dominans och våld. I vår kultur används alkoholpåverkan som förklaring till varför en kille eller man begick en våldtäkt, som en kulturellt godkänd ursäkt.

Våldtäkt och media

Alexandra och Adam associerar våldtäkt med överfallsvåldtäkt. Alexandra svarar på frågan om vad en våldtäkt är så här:

Alexandra: Det första jag tänker på är /.../ en tjej i en park och som blir våldtagen mitt i mörkret, ensam och oskyldig och känner inte gärningsmannen. Det är det första jag tänker på när jag hör våldtäkt, då är det liksom inte att man känner personen sedan innan.

Därefter konstaterar Alexandra att dessa våldtäkter där offret och gärningsmannen är obekanta för varandra är ovanliga men de våldtäkter som hon menar får mest uppmärksamhet. Alexandra visar under intervjun en tydlig åsikt om att en tjej som blir våldtagen av någon bekant är ett brottsoffer och att hela skulden ligger hos gärningsmannen. Trots detta benämner hon i citatet ovan tjejen som blir utsatt för en överfallsvåldtäkt som ”oskyldig”. Det väcker frågan om det finns våldtäktsoffer som är ”skyldiga”. När jag frågar Agnes vem som har ansvar för det som hände mellan Beatrice och Benjamin i fall fem svarar hon att båda har ansvar och fortsätter:

Agnes: Alltså han våldtar ju inte... inte henne /.../ hon var ju själv med på det från början... kan man ju säga... så det är ju lite hennes fel också, eller inte hennes fel men ...

SB: Hon har ansvaret i det?

Agnes: Ja, hon har också ansvar.

Jag tolkar Agnes svar som ett exempel på en våldtäkt, eller sexuellt utnyttjande, där tjejen görs medskyldig för det inträffade. P.g.a. att tjejen tidigare på kvällen visat intresse för killen och kysst honom så tolkar jag att Agnes inte betraktar henne som ett ”oskyldig offer” för det Benjamin gör mot hennes vilja. Vilka våldtäkter som är ”riktiga våldtäkter” menar Katarina Wennstam (2004) styrs av vilka våldtäkter som får medial uppmärksamhet. David Sandberg har studerat medias rapporteringen av våldtäkt i Dagens Nyheter under år 2001 och 2002 och drar slutsatsen att rapporteringen inte är representativ för de våldtäkter som i verkligheten äger rum. Sandbergs studie visar att: i två tredjedelar av rapporteringen är gärningsmännen mellan 16-20 år vilket kan jämföras med att de gärningsmän som anmäls för våldtäkt vanligtvis är mellan 30-50 år (www.bra.se; www.genus.gu.se; Wennstam, 2004). År 2003 anmäldes 2565 våldtäkter och i ca 75 % av fallen är gärningsmannen någon som kvinnan är bekant med. Utifrån brottsofferundersökningar uppskattar Brottsförebyggande rådet att mellan 20-25 % av våld mot kvinnor i nära relationer anmäls (www.bra.se). Sandbergs studie visar att Dagens Nyheter i endast fem procent av fallen rapporterade om våldtäkter där offret och gärningsmannen var bekanta och i endast nio procent av fallen har våldtäkten ägt rum i

kvinnans bostad, vanligtvis efter att han har tvingat sig in (www.genus.gu.se; Wennstam, 2004). Katarina Wennstam (2004) menar att de frågeställningar Sandlunds studie utgår ifrån; vem offer och gärningsman är, hur övergreppet gått till samt eventuella orsaker till våldtäkten, är det som avgör om övergreppet har nyhetsvärde eller inte. Hon frågar sig retoriskt: "[Ä]r mediabilden av vilka övergrepp som äger rum i vårt samhälle en spegling av vilka våldtäkter som *platsar* i vårt allmänna medvetande? (s 201) (kursivering i original)

Alexandra menar att föreställningen om att en våldtäkt är detsamma som en överfallsvåldtäkt ger konsekvenser för både gärningsmän och de som utsätts för våldtäkt av någon de har en relation till. Här följer ett utdrag ur intervjun med Alexandra:

SB: Vad tror du om killars funderingar, om sitt ansvar, tror du att man har kunskap om /.../ att ... killar kan våldta, att de kan gå över en tjejs sexuella gränser eller integritet ganska lätt när man är berusad, tror du det finns i deras medvetande...?

Alexandra: Ja, det tror jag och att det ingår i hur man behandlar en tjej, alltså i det tänkandet, precis som det här att slå en tjej, det gör man bara inte... och man ska inte våldta heller då, det tror jag de tänker på... absolut... men sen är det ju så... hur de uppfattar situationen då, att 'det här är ingen våldtäkt!'. För de kanske också... kopplar samman våldtäkt med den här ensamma tjejen i parken t.ex. någon som hoppar på en tjej, en oskyldig tjej t.ex. som dom inte känner, att det är en våldtäkt, och då 'herregud, det skulle jag aldrig kunna göra!'

SB: Men att övertala sin flickvän till att ha sex?

Alexandra: Ja, precis, 'nämen, hon är ju min flickvän', det tror jag inte att de skulle ta som en våldtäkt i så fall. Men jag tror ändå att de tänker /.../ men just det om man har ett förhållande, så tror jag inte... att tjejen kanske inte tänker så heller, hon kanske inte vill tänka att det är en våldtäkt, vi är tillsammans /.../. Men killen tänker kanske att 'om vi är ju tillsammans, då är det väl ändå okej, annars gör man väl slut'... Men jag tror ändå att killar tänker på det, det är ändå deras... ansvar... de är ändå skälen till... att det begås våldtäkt /.../.

Alexandra berättar alltså här att både killen som skulle utnyttja sin flickvän sexuellt och flickvännen själv skulle ha svårt att definiera det som en våldtäkt. En kille resonerar att han inte kan våldta, han skulle aldrig kunna överfalla en tjej i en park och våldta henne, men övertalningsvåldtäkter är inte något samma kille definierar som en våldtäkt. Adam säger i intervjun att han tror att överfallsvåldtäkter är den vanligaste typen av våldtäkter och nämner även vid ett annat tillfälle att "man våldtar ju inte den man älskar". Konsekvensen blir att en våldtäkt då riskerar att endast omfatta de övergrepp som sker av en okänd gärningsman samt att gränsen för vad som kan vara en våldtäkt inom en relation kan bli förhandlingsbart om våldet och hotet inte är tydligt. Parrelationen kan få fungera som en omständighet som gör att både tjejen och killen omtolkar en händelse som liknar en våldtäkt till att vara något annat. Eva Lundgren m.fl. (2001) menar att många kvinnor har svårt att sätta ord på det våld de utsätts för inom nära relationer. Det beror bl.a. på stereotypa föreställningar om att mäns våld mot kvinnor är ett marginellt problem som en viss sorts (avvikande) män utsätter en speciell sorts kvinnor för. Många kvinnor har svårt att se sig själv som "en misshandlad kvinna" och

att se sin man/pojkvän som en som ”misshandlar”. Att beskriva något inom relationen som våldtäkt gör att tjejen/kvinnan ser sig själv och sin partner som avvikare från normen om den jämställda relationen.

I Carin Holmbergs doktorsavhandling (1999) intervjuas heterosexuella par som anser sig vara jämställda. Trots att Holmbergs studie inte fördjupar sig i hur intervjupersonerna beskriver sitt sexliv visar ändå det intervjupersonerna säger på en tydlig ansvarsfördelning. Det framkommer t.ex. att kvinnan i förhållandet ”ställer upp” på sex ibland för att hon uppfattar att mannen har en starkare sexualdrift än hon har. I andra fall ”ställer hon upp” för att hon upplever det som svårt att säga nej. Ett annat sätt kvinnan i förhållandet tar ansvar är genom att vara tydlig med att hon inte vill, hon tar ansvaret för att missförstånd inte ska uppstå. Även mannen i förhållandet säger i enskilda intervjuer att det uppstår en konflikt när han säger sig ”ha släppts för långt” (s 170). Det handlar om, som Holmberg påpekar, att mannen tolkat situationen annorlunda. Konsekvensen av detta blir att kvinnan innan hon lägger sig helst ska veta huruvida hon vill ha sexuellt umgänge eller inte (ibid.). Exempelen kan ses som ett uttryck för en patriarkal dominerande diskurs som här enligt traditionella normer för kön gör kvinnan ansvarig för mannens sexualitet och även har sex för att tillfredställa honom utan att hon egentligen vill.

Definitions rätt och tolkningsföreträde

Anna anser inte att fall fem beskriver en våldtäkt. Hon har tidigare under intervjun sagt att det som skiljer sex från våldtäkt är att sex är frivilligt. Jag påpekar därför i intervjun med Anna att Beatrice säger att hon inte hade sex med Benjamin frivilligt. Då svarar Anna: ”Men det var det [frivilligt, min anm.]... jag tycker det.” När jag senare frågar om vilka reaktioner Beatrice och Benjamin skulle få när de berättar sina olika upplevelser om vad som har hänt, alltså att Beatrice säger sig ha blivit våldtagen medan Benjamin säger att båda var med på att ha sex så kritiserar Anna återigen Beatrices definition av det som hände. Hon säger:

Anna: jag förstår inte varför hon skulle gå omkring och säga att det var en våldtäkt eftersom jag inte anser att det var det... sen om hon tycker det var en våldtäkt så vet jag inte var hon har sina uppfattningar; vad hon definierar som en våldtäkt, eftersom jag anser att hon gick med på det.

Jag tolkar Annas svar som att hon ifrågasätter rätten för en tjej som anser sig blivit våldtagen att själv definiera vad hon har blivit utsatt för. Anna tycker inte att Beatrice har blivit våldtagen utan att ”hon gick med på det [att ha sex, min anm.]”. Underförstått i den formuleringen så är det oklart om Beatrice vill, utan det kan jämföras med att ”ställa upp” på

sex. Jag tolkar Annas resonemang som att hon anser att Beatrice inte tar ansvar i situationen när hon förblir tyst och passiv när Benjamin föreslår penetration. Med det resonemanget kan Benjamin ha sex med Beatrice utan att hon vill men det är inte en våldtäkt. Anna omförhandlar dels sina tidigare definitioner av vad skillnaden mellan våldtäkt och sex är, där sex beskrivs som frivilligt. Hon omförhandlar även Beatrices upprepade nej som otillräckliga. I och med den införlivade bilden av att en våldtäkt är detsamma som överfallsvåldtäkt är det många övergrepp som faller utanför definitionen och hamnar i gråzonen och omvandlas till något annat. Stina Jeffner (1997) för fram betydelsen för den utsatta tjejen/kvinnan att få definiera det hon har upplevt som en våldtäkt, som ett sätt att bearbeta övergrepp och ge strategier för att hantera känslor av skuld och skam över det inträffade. Att ta tillbaka definitionsrätten över vad man har blivit utsatt för är en viktig del av det arbete som bedrivs inom bl.a. Tjej- och Kvinnojourer (ibid.).

På frågan om det under några omständigheter skulle kunna vara tjejens eget fel att hon blir utsatt för en våldtäkt svarar Anna ”Näe... jo... om hon inte protesterar tillräckligt mycket.” Efter en viss tvekan hävdar alltså Anna att det i vissa fall är tjejens eget fel om hon blir våldtagen och inte förmår protestera tillräckligt mycket. Ett nej omtolkas här till en markering som saknar giltighet, d.v.s. det behöver inte respekteras. Tjejen måste upprepa det, annars har hon själv (del)ansvar för våldtäkten och sig själv att skylla. Anna fortsätter:

Anna: jag kan ju inte säga; hon hade för kort kjol, att hon får skylla sig själv. Det är bara dumma anledningar. Hon ska kunna stå spritt språngande naken framför dig och säger hon då nej så ska du inte röra henne,

SB: Men du säger även att hon ska säga nej upprepade gånger? Så det räcker inte med ett nej? Eller?

Anna: Men om hon säger ett nej en gång och han fortsätter och tjar då *måste* hon ju upprepa sig och slutar hon då att upprepa sig då... går det liksom inte, för då uppfattar han det som att hon har ändrat sig. Hon ska ju säga nej upprepade gånger tills han har fattat att det gäller /.../ hon måste ju upprepa sig till hon är säker på att han har förstått grejen.

Ett sätt att tolka Annas svar är att sätta dem i relation till vad hon sagt tidigare om att hon själv inte anser det svårt att säga nej. Under intervjun svara Anna vid flertalet tillfällen på mina frågor genom att hänvisa till sina egna sexuella erfarenheter. Det hon berättar tolkar jag som att hon anser det viktigt att beskriva sig som ett sexuellt subjekt och att hon har sex för sin egen skull och på sina egna villkor. Annas resonemang kan också tyda på att hon anser att även andra tjejer bör ta mer ansvar för att göra sig till sexuella subjekt och sätta gränser men även ta egna sexuella initiativ. Hon kritiserar vid ett par tillfällen under intervjun det hon beskriver som ”feministvågen” och hon är mycket kritisk till att feminister för fram kvinnor

som det svagare könet och dessutom att kvinnor gör sig själva till offer. Hon säger att hon inte är på deras sida. Anna anser även att tjejer utnyttjar "feministvågen" och berättar att vissa tjejer kan hota killar att anmäla dem för sexuella trakasserier för vad Anna bedömer som småsaker. Fanny Ambjörnsson (2003) har i sin doktorsavhandling studerat hur gymnasietjejer bl.a. gör kön. En av hennes slutsatser är att vissa av tjejerna betonar varje individs särart, oberoende av genus. Ambjörnsson resonerar om vad det också innebar: "att man, så långt det var möjligt, valde att poängtera individuella skillnader och likheter, snarare än strukturella, generaliserbara sådana" (ibid. s 270). Oviljan hos tjejerna att erkänna strukturella skillnader kan betraktas, menar Ambjörnsson, utifrån den ovilja de uppvisade att se sig själv som ofria och begränsade. Jag tolkar Annas resonemang på liknande sätt, hon är inte på feministernas sida då hon anser att de delar upp tjejer och killar på ett sätt hon inte känner igen sig i. Jag upplever att Anna har en stark integritet och provoceras av att andra tjejer inte har det. Hon har ambitioner att skapa sig själv som sexuellt subjekt som ingen har rätt att kränka. Men när hon beskriver detta blir konsekvensen, såsom jag tolkar det, att hon förlägger skuld på de tjejer som av olika anledningar gör kön och sexualitet på ett annat sätt än Anna säger sig göra.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka ungdomars syn på hur alkoholberusningen påverkar kommunikation och ansvar i sexuella situationer mellan två heterosexuella ungdomar. Syftet har också varit att se var ungdomar anser att gränsen mellan sex och våldtäkt går. Jag har använt mig av kvalitativa intervjuer och intervjuat sex gymnasieungdomar. I analysen av mitt empiriska material har jag utgått från ett feministisk poststrukturalistiskt perspektiv.

Intervjupersonerna ser icke-verbal kommunikation i sexuella situationer som överordnad verbal kommunikation. För att uttrycka ja till sex uttrycks vanligen det icke-verbala samtycket genom att personen aktivt deltar i det sexuella umgänget, t.ex. att hon/han fortsätter att kyssas och smekas. När det gäller att uttrycka nej icke-verbalt menar intervjupersonerna att personen antingen kan visa mindre intresse i den sexuella aktiviteten, att inte vara lika aktiv alternativt inte alls aktiv. Intervjupersonerna uppvisar vidare en samsyn när de anser att det är lätt att förstå om ens sexpartner vill fortsätta men även lätt att uppfatta om hon/han istället vill avsluta den sexuella aktiviteten. Flera av intervjupersonerna för även fram den verbala kommunikationen som ett alternativ till den tysta kommunikationen. Den verbala

kommunikationen beskrivs som svårare att använda sig av, speciellt i en tillfällig sexuell kontakt eller i början av en kärleksrelation. För att säga ja till sex kan personerna kommunicera detta genom att en av dem frågar om den andra vill fortsätta. När det gäller verbal kommunikation kring nej till sex menar flera intervjupersoner att det kan vara svårt att prata om. Det kan upplevas generande och vissa menar att det kan kännas ”taskigt” att avbryta ett sexuellt umgänge när den andra gärna vill fortsätta. Vissa intervjupersoner menar även att den som säger nej kan känna skuld känslor. Alla är dock överens att alla har rätt att säga nej till sex när man inte vill, vilket även intervjupersonernas beskrivning av vad de anser vara ”bra sex” visar. De lyfter fram att samtycke och ömsesidighet är viktigt.

När intervjupersonerna resonerar kring ansvar i sexuella situationer nämner de flera ansvarsområden. Det handlar om att ta ansvar för den egna sexuella viljan, att säga nej när man inte vill ha sex samt ett ansvar att stå fast vid sitt nej om sexpartnern försöker övertala till sex. Intervjupersonerna är överens om att det är fel att ”ställa upp på sex”. I sina resonemang om ansvar presenterar de traditionella könsskillnader. Deras utgångspunkt är att det är tjejen som säger nej och killen som vill fortsätta. Killen som vill ha sex ges i intervjupersonernas svar inte ett lika stort ansvar. Med hänvisning till att vissa av intervjupersonerna menar att det är okej om en kille försöker övertala en tjej som har sagt nej till sex så tillhör inte ansvaret för att respektera ett nej de viktigaste ansvarsområdena i intervjupersonernas svar. En av intervjupersonerna anser det vara rimligt att inom ramen för en kärleksrelation ha sex fast man egentligen inte vill som ett sätt att ge sin partner, vad han beskriver som ”en tjänst”. De intervjupersoner som kritiserar övertalningen gjorde det med hänvisning till att det finns en osäkerhet huruvida den som ändrar sig och säger ja gör det för att ”ställa upp” endast med syfte att göra sin partner tillfredställd.

Alkoholberusningen har en stor betydelse för både kommunikationen och ansvaret i sexuella situationer. När tjejen och killen är alkoholberusade menar intervjupersonerna att kommunikationen är icke-verbal förutom när det handlar om att kommunicera ett nej. Intervjupersonerna menar att den som inte vill ha sex då måste ta ansvar för att vara mycket tydlig med sitt nej. Det innebär att hon bör upprepa det, vara allvarlig, och inte sluta säga nej förrän killen respekterar avvisandet. Flera av intervjupersonerna nämner att killen i en sexuell situation under alkoholberusning inte uppfattar att tjejen visar och säger nej. Resonemanget hänger samman med att de även menar att en tjej under alkoholberusning har svårt att säga och kommunicera ett tydligt nej. En intervjuperson avviker från de övriga intervjupersonerna

när han säger att en alkoholberusad kille kan uppfatta det nej som en alkoholberusad tjej uttrycker. Han menar att de killar som anklagas för våldtäkt försöker bortförklara sig när de säger att de inte förstod tjejens nej.

I situationer där killen har sex med en tjej som har sagt nej visar de flesta av intervjupersonerna, i skiftande grad, förståelse för killen. Resonemangen utgår från att han var för alkoholberusad och för sexuellt upphetsad för att förstå hennes nej. Det finns här en tydlig frånvaro av de resonemang samma intervjupersoner förde när de pratade om en sexuell situation där både tjejen och killen är nyktra. Då beskrev de med självklarhet att en person som inte längre är aktiv i de sexuella handlingarna visar ett nej. Samma icke-handling och tysta kommunikation under alkoholberusning kan betyda ja till sex. I flera intervjuer förekom även resonemang om att den berusade killen kan ha förstått tjejens nej till sex men struntar i det och har sex med henne mot hennes vilja. I de resonemangen fanns det fortfarande en viss förståelse för killens agerande. Förståelsen handlade om att alkoholberusningen gör att killen endast fokuserar på sin egen sexuella upphetsning och inte bryr sig om tjejens känslor och vilja. Intervjupersonerna tycker att det är fel men förstår ändå att killen kan göra så under alkoholberusningen då han har svårt att behärska sig och ta ansvar i sexuella situationer. Jag tolkar denna frånvaro av ansvar som en inställning som existerar inom den dominerande patriarkala diskursen. För att förhindra att tjejer våldtas eller på annat sätt utnyttjas sexuellt bör, med denna syn på alkoholberusade killar, tjejer ta på sig ansvaret och undvika situationer där det finns risk för att utsättas för övergrepp. Utifrån mitt empiriska material innebär det att tjejer ska undvika att dricka sig alltför berusade så de har större möjlighet att säga nej till sex om de inte skulle vilja fortsätta. De flesta menar att killar har svårt att förstå ett nej när de är berusade och brister lätt i ansvar. Det förekommer därför både direkt och indirekt i intervjupersonernas svar ett ansvarsområde för tjejer; de bör inte initiera sexuellt umgänge som de inte är säkra på att de vill genomföra.

I mitt empiriska material finns en diskrepans mellan den beskrivning de flesta av intervjupersonerna ger av våldtäkt och beskrivningen av en våldtäkt som ges i ett konkret fall. De flesta var överens om det som skiljer sex från våldtäkt är att våldtäkt är när en inte vill ha sex och den andra ändå gör det mot ens vilja. Den här beskrivningen överensstämde inte i deras omtolkningar av den fallbeskrivning jag i intervjusituationen berättade om, som handlar om en tjej som säger nej till sex och där killen ändå har samlag med henne mot hennes vilja. Situationen omtolkas till något annat än våldtäkt framförallt genom att intervjupersonerna

omförhandlar tjejens nej till att vara ett otydligt nej och killen fråntas sitt ansvar i och med alkoholberusningen. Min slutsats är att detta beror på att ett samtycke till sex inte är helt definierat i sexuella situationer under alkoholberusning. Alla intervjupersoner utom en menar nämligen att det nej som en tjej visar genom att förbli passiv under alkoholberusning inte längre är ett nej utan istället är att förstå som ett icke-verbalt ja. Alla intervjupersoner anser att samtycke och ömsesidighet är viktigt i beskrivningen av ”bra sex”. En hårddragen slutsats är att intervjupersonerna anser att en alkoholberusad tjej är väldigt svår att våldta då en alkoholberusad kille inte kan ges fullt ansvar för sina handlingar. Jag kan konstatera att inom den dominerande patriarkala diskursen finns ett utrymme för killar att begå gärningar som ligger nära eller är att betrakta som sexuella övergrepp men inte av ungdomarna ses som våldtäkter utan kan betraktas som ”misstag” eller ”undantag”. I de fall intervjupersonerna säger att den alkoholberusade killen förstod att tjejen inte ville ha sex men att han ändå hade sex med henne förklaras hans agerande av flera av intervjupersonerna just med alkoholberusningen som en omständighet. Att tjejen fortfarande har blivit våldtagen, i enlighet med deras egen definition; hon ville inte, glöms bort.

Det finns dock exempel i mitt empiriska material på ett annat synsätt och då framförallt representerade av en intervjuperson. Han uttrycker ett alternativt sätt att förhålla sig till sex, samtycke och våldtäkt. Han anser det viktigt att respektera ett nej och att det ansvaret inte är förhandlingsbart. Även en annan intervjuperson ger uttryck för en alternativ maskulinitet där killar bör ta ett större ansvar i sexuella situationer och fråga tjejen om de verkligen vill ha sex. Han hänvisade till de samhälleliga förväntningar på tjejer att vara sexuellt tillgängliga för killar. Jag tolkar det som att intervjupersonen menar att killar i sitt subjektskapande bör förhålla sig till den sexuella makt de i egenskap av killar utvecklar i sin identitet.

Slutdiskussion

Tystnad och passivitet i en sexuell situation ges av intervjupersonerna olika betydelse beroende på om det är i en situation där tjejen och killen är alkoholpåverkade eller inte. Tystnaden behöver därför tolkas i sitt sammanhang. I regeringens förslag till ny sexualbrottslagstiftning⁹ har de valt att behålla tvångsrekvisitet i våldtäktslagen istället för att ersätta det med ett rekvisit om frånvaro av samtycke till sexuellt umgänge. Anledningen

⁹ Se s 5-7 och bilaga 2.

uppges bl.a. vara risk för ökat fokus på målsägande att i rättegång visa att hon inte har samtyckt till sexuellt umgänge (prop. 200405:45).

I uppsatsen har jag bl.a. undersökt vad det innebär att i en sexuell situation ge samtycke till att ha sex. De ungdomar jag har intervjuat anser att ett tyst samtycke till sex är lätt att uppfatta i en situation där både tjejen och killen är nyktra. De berättar att samtycket ges genom att båda aktivt deltar i det sexuella umgänget. När de senare resonerar om hur det kan vara i sexuella situationer när både tjejen och killen är alkoholberusade framkommer en annan betydelse av den tysta kommunikationen. Frånvaron av ett nej betyder då, i många fall, ja till sex och det oavsett om tjejen är aktiv i det sexuella umgänget eller inte.

När jag skrev fallbeskrivning fem¹⁰ valde jag medvetet att beskriva en situation där tjejen uttrycker nej till sex på ett flertal olika sätt. Det visade sig att de sätt tjejen i fallet, Beatrice, uttrycker nej på, även var sätt som intervjupersonerna tog upp som sätt att markera ett avvisande. Beatrice visar till en början nej genom att sluta vara aktiv i det sexuella umgänget; hon försöker avsluta kyssandet och blir därefter helt passiv. Att hon fortsätter verbalt avvisa killen, Benjamin, genom att berätta att hon vill gå hem och att hon inte vill fortsätta är enligt tre av sex intervjupersoner inte ett tillräckligt tydligt avvisande. De anser att Beatrice brister i ansvar när hon inte besvarar Benjamins fråga om de kan ha penetrerande samlag. Att hon sekunden innan har deklarerat att hon inte vill fortsätta vägs inte in i bedömningen. När dessa tre intervjupersoner resonerar kring fallet har Benjamin och Beatrice båda ansvar för att Benjamin gick över Beatrices sexuella gränser. Hon var otydlig och han förstod inte eller så struntade han i hennes nej. Slutsatsen blir att den utsatta tjejen har ett ansvar för att förhindra det övergrepp hon är med om. Gör hon inte det, eller slutar att säga nej efter en stund har hon inte gjort tillräckligt. Ett resonemang som tydligt skuldbelägger offret.

Vilket sexuellt ansvar har då killar? Reflekterar killar över sitt sexuella ansvar? En av intervjuens avslutande frågor handlade om killars ansvar. Jag valde först att berätta att många tjejer har en införlivad rädsla eller medvetenhet om riskerna för att i egenskap bli utsatt för sexuella övergrepp. Maria Wendt Höjer (2002) citerar i sin doktorsavhandling Maud Eduards som menar att en tanke som kan ses ”förena alla kvinnor: ’Tänk om jag blir våldtagen.’”(s 8).

¹⁰ Se bilaga 1.

Medvetenheten om övergreppsriskerna begränsar både kvinnors mentala och fysiska handlingsutrymme (ibid.). Jag frågade intervjupersonerna om de tror att det finns någon motsvarande medvetenhet hos killar, att de reflekterar över sitt sexuella ansvar för att förhindra att gå över tjejers sexuella gränser. Alla intervjupersonerna svarade att de tror att killar funderar på detta och tänker på sitt ansvar. Vissa tyckte frågan var konstig och menade att det är självklart att killar inte vill gå över någon tjejers sexuella gränser. En av intervjupersonerna, Adrian, berättade att de killar som har värderingar om att det t.ex. är fel att ha sex med en tjej som har sagt eller visat nej behåller dem även när de är alkoholberusade. Johansson (1998) menar att det är kulturellt betingat vilket socialt beteende som är acceptabelt under alkoholberusningen. Finns det i vår kultur och inom den dominerande patriarkala diskursen utrymme för killar att gå över tjejers gränser sexuellt under alkoholberusning? Katrina Wennstam (2004) ifrågasätter varför föräldrar inte pratar med sina söner likväl som sina döttrar om sex, gränssättning och ansvar. Wennstam menar att det är minst lika viktigt att lära killar att stå upp för tjejer och alltid respektera ett nej som att uppmuntra tjejer att säga nej till sex de inte vill ha. Wennstam visar i sin granskning av våldtäktsmål att myter om den manliga sexualiteten som okontrollerad letar sig in i våra domstolar och fungerar som förmildrande omständigheter för de åtalade killarna. Vilket kan förstås som ett uttryck för en maktordning baserad på kön där män och killar ges tolkningsföreträde.

Jag får uppfattningen i analysen av mitt empiriska material att flera av intervjupersonerna i sina utläggningar om att Benjamin inte förstår, inte hör eller struntar i Beatrices nej ”glömmer” att Beatrice oavsett anledning ändå har blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp. Beatrice har sagt nej upprepade gånger och vill inte ha sexuellt umgänge. Omständigheterna gör att det i tre av intervjupersonernas svar inte existerar någon våldtäkt. Trots att jag i mina frågor säger att Beatrice anser det som har hänt som en våldtäkt så fråntas hon den definitionsrätten och det blir Benjamins definition de utgår från.

Om Benjamin inte har uppsåt att ha samlag med Beatrice mot hennes vilja är det enligt en juridisk definition inte någon våldtäkt¹¹. Om han däremot förstår att Beatrice inte vill men ändå har samlag med henne är gärningen nära en juridisk definition av våldtäkt. Han tvingar sig in i hennes vagina genom att med sin kroppsvikt begränsa hennes rörelsefrihet. Trots att

¹¹ Den nuvarande definitionen av våldtäkt inkluderar inte övergrepp där offret själv har berusat sig såsom i min fallbeskrivning. Brottsrubriceringen är då sexuellt utnyttjande. I det nya lagförslaget för sexualbrottslagstiftning kan dock även gärningar där offret själv har berusat sig, i vissa fall, definieras som våldtäkt (prop. 2004/05:45).

Adam, Anna och Agnes säger att Benjamin inte bryr sig om att Beatrice inte vill så är de tveksamma till om det är en våldtäkt. Det innebär att deras definition av våldtäkt är att betrakta som striktare än den juridiska. Min tolkning är att de anser det svårt att säga att en kille gör fel. En anledning kan vara att fallet beskriver ett övergrepp där tjejen och killen känner varandra och där tjejen tidigare under kvällen har visat intresse för killen. Dessutom håller inte Benjamin fast Beatrice under övergreppet och hon gör inte aktivt motstånd. Det är en skildring som kan ses skilja sig från de övergrepp som får medial uppmärksamhet och därmed inte har lika stark förankring i vårt medvetande.

Källförteckning

Alvesson, Mats & Kaj Sköldberg (1994) *Tolkning och Reflektion*. Lund: Studentlitteratur.

Ambjörnsson, Fanny (2003) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.

Bronwyn, Davies (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.

Brottsförebyggande rådet, BRÅ:

http://www.bra.se/extra/statistics/extra_wiew (2004.12.30)

<http://www.bra.se/extra/news/?id=382> (2004.12.30)

Bäckman, Maria (2003) *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Stockholm: Makadam förlag.

Eliasson, Mona (2000) *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och Kultur.

Elvin-Nowak, Ylva & Heléne Thomsson (2003) *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Fausto-Sterling, Anne (2002) ”Myten om den objektiva forskaren” i Ekman, Karin, Vanja Hermele & Ulrika Westerlund, red.; *Hjärnsläpp. bang om biologism*. Stockholm: bang förlag.

Forskningsetiska principer, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR):

http://www.dsv.su.se/~peterl/Forskningsetiska_principer_files/frame.htm (2005.01.05)

Guttormsson, Ulf, Barbro Andersson & Björn Hibell (2004) *Ungdomars drogvanor 1994-2003. Intervjuer med 16-24-åringar*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Rapport nr 75. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning:
<http://www.can.se/rapport/2004/Rapport75.pdf> (2005.01.08)

Hammarén, Nils (2003) ”Horror, players och de Andra. Killar och sexualitet i den nya Sverige” i Johansson, Thomas & Philip Lalander, red.; *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.

Hammarén, Nils & Thomas Johansson (2002) *Könsordning eller könsoordning? Ungdomars sexuella landskap*. Forskningsrapport nr. 2:2002, Centrum för kulturstudier vid Göteborgs universitet.

Holmberg, Carin & Viveka Enander (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess*. Ystad: Kabusa Böcker.

Holmberg, Carin (1993) *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma Böcker.

Jeffner, Stina (1998) *”Liksom våldtäkt, typ” Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Sociologiska institutionen.

Johansson, Göran (1998) *Måttligt eller meningsfullt: Bidrag till en alkoholpolitisk debatt*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Birgitta & Anna-Carin Lindh (2003) ”’Det har hänt att man blivit kallad feministhora’. Identitet, sexualitet och politik i småstad” i Johansson, Thomas & Philip Lalander, red.: *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.

Lenz Taguchi, Hillevi (2004) *In på bara benet. En introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS Förlag.

Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski (2001) *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige. En omfångsundersökning*. Brottsoffermyndigheten: http://www.brottsoffermyndigheten.se/nyhet/Pressmeddelande/pressmeddelande_slagen_dam.htm (2005.01.09)

Nationella sekretariatet för genusforskning:

<http://www.genus.gu.se/nyheter/2003/valdtakt.htm> (2004.12.29)

Norell, Margareta & Claes Törnqvist (1995) *Berättelser om ruset. Alkoholens mening för tjugoåringar*. Stockholm/Stephag: Brutus Österlings Bokförlag.

Patel, Runa & Bo Davidson (2003) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Regeringens proposition 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning*:

[http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw/?\\${BASE}=PROPARKIV0405&\\${THWIDS}=0,29\]110804420987399&\\${TRIPPIFE}=HELDOK.msword.application](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw/?${BASE}=PROPARKIV0405&${THWIDS}=0,29]110804420987399&${TRIPPIFE}=HELDOK.msword.application) (2004.12.29)

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Rohdin, Sandra (2001) *Oaktsam våldtäkt – en möjlig brottsrubricering?*

[http://web2.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/1A1A39381FO7DIAB9C1256B09004C469F/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://web2.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/1A1A39381FO7DIAB9C1256B09004C469F/$File/xsmall.pdf?OpenElement) (2004.11.12)

Svenska Akademiens ordlista över svenska språket.(2000) Stockholm: Norstedts Ordbok.

Sveriges Rikes lag (2004) Stockholm: Norstedts juridik.

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Wendt Höjer, Maria (2002) *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

Wennstam, Katarina (2002) *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Wennstam, Katarina (2004) *En riktig våldtäktsman. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Westerlund, Ulrika (2002) ”Inledning” i Ekman, Karin, Vanja Hermele & Ulrika Westerlund, red.: *Hjärnsläpp. bang om biologism*. Stockholm: bang förlag.

Intervjuguide

TEMA: SEX, KOMMUNIKATION, SÄGA OCH VISA JA TILL SEX.

Fall 1. Beatrice och Benjamin går i trean på gymnasiet. De är tillsammans sedan två månader tillbaka och har haft sex ett par gånger. Nu är de ensamma hemma hos Beatrice och hånglar. Båda tänker att de vill ha sex.

- Hur visar Beatrice och Benjamin att de vill?
- Pratar de, vad säger de i så fall?
- Finns det fler sätt att säga eller visa ett ja?
- Hur vet de att den andra vill ha sex?
- Om man inte säger eller visar ett nej är det då ett ja?
- Hur vill du beskriva ”bra sex”?

TEMA: SEX, KOMMUNIKATION, FÖRHANDLING; SÄGA OCH VISA NEJ TILL SEX.

Fall 2. Beatrice och Benjamin går i trean på gymnasiet. De är tillsammans sedan två månader tillbaka och de har haft sex ett par gånger. Nu är de ensamma hos Beatrice och hånglar. En av dem vill fortsätta och ha sex men den andra vill inte det.

- Hur visar den som inte vill att hon/han inte vill fortsätta?
- Finns det olika sätt att visa att man inte vill?
- Hur märker Beatrice respektive Benjamin att den andra inte vill fortsätta?
- Hur tror du de känner sig när de säger nej? Kan det vara svårt?
- Kan man alltid säga nej till sex?
- Är det okej att ”ställa upp” på sex fast man egentligen inte vill?
- Vi säger att Beatrice var den som inte ville fortsätta. Hur tror du det är för Benjamin att ta ett nej? Vad tror du händer efter hon sagt eller visat att hon inte vill fortsätta?
- Kan det vara okej att försöka locka någon som sagt eller visat nej till sex, att man tjuvar lite och försöker övertala? Om ja, hur mycket tjuvar tycker du är okej innan det är fel?

TEMA: ALKOHOL, KOMMUNIKATION, SÄGA OCH VISA JA OCH NEJ TILL SEX.

Fall 3. Beatrice och Benjamin. De har samma relation, de är ihop sen två månader och haft sex några gånger. Nu har de varit på fest och båda är berusade. Det är sent och de är ensamma hos Benjamin. De hånglar.

- I de tidigare fallen har vi pratat om hur Beatrice och Benjamin kan visa eller säga att de vill ha sex alternativt inte vill ha sex. Nu när de är berusade, är det någon skillnad hur de kommunicerar om vad de vill och om vad de inte vill?
- Kan man ändra sig trots att man har sagt att man ville tidigare?
- Finns det någon gräns för hur sent man får ändra sig?

TEMA: ALKOHOL, KOMMUNIKATION, RELATION, NEJ TILL SEX.

Fall 4. Beatrice och Benjamin går i trean på gymnasiet och de känner varandra lite och är nu båda på en privat fest. De börjar prata med varandra och flirta lite. Efter en stund kysser de varandra. Det är sent på natten och många lämnar festen och snart har de flesta gått. Beatrice och Benjamin blir kvar ensamma i ett rum och vet att de kommer få vara ifred, de andra som är kvar har somnat. De sitter i en soffa och kysser varandra.

- Hur tror du att man vet vad den andra vill om man är full och dessutom inte känner varandra?
- Hur säger man ja respektive nej i den här situationen, tror du?
- Hur tror du den sexuella upphetsningen påverkar förmågan att uppfatta ett nej?
- Hur tror du alkoholberusningen påverkar förmågan att uppfatta ett nej?
- Hur tror du alkoholberusningen påverkar förmågan att visa eller säga att man inte vill?
- Finns det, tycker du, någon koppling mellan sex och alkohol? Hur ser den ut i så fall?

TEMA: POSITION, NEJ TILL SEX, GRÄNS MELLAN SEX OCH VÅLDTÄKT.

Fall 5. (Följande fallbeskrivning fick intervjupersonen ett eget exemplar av så de kunde följa med i texten medan jag läste upp fallet.)

Beatrice och Benjamin går i trean på gymnasiet och känner inte varandra men har kollat in varandra en del på skolan. Nu är de på en fest och de har båda druckit en del alkohol. De tar kontakt och börjar prata och flirta med varandra. De går tillsammans med flera vänner till en efterfest där de blir kvar länge. Senare på natten hånglar de ensamma i ett rum.

De är berusade och upphetsade. De tar av varandra kläderna och lägger sig i en soffa, Benjamin hamnar ovanpå Beatrice. De kysser och smeker varandras kroppar intensivt. Beatrice känner efter en stund att det inte känns så bra, hon har svårt att koncentrera sig och känner sig alltför berusad för att fortsätta. Hon försöker avsluta kyssandet och mumlar fram att hon ska nog gå hem nu. Benjamin svarar inte utan fortsätter att smeka hennes kropp. Hon säger lite högre att hon vill gå hem. Benjamin frågar om de inte kan fortsätta och säger att hon är jätteskön och att han är oerhört upphetsad. Beatrice säger att hon inte vill. Benjamin frågar om han inte kan få komma in i henne en liten stund. Beatrice svarar inte utan försöker få ordning på sina tankar. Hon känner Benjamins kön mot sitt och hon ligger stilla medan Benjamin kysser hennes hals. Därefter känner hon att Benjamin har kommit in i henne. Benjamin viskar något om att det känns underbart skönt och att hon är sexig och han genomför samlaget. Beatrice följer inte med i Benjamins samlagsrörelser.

- Vad hände mellan Benjamin och Beatrice?
- Varför blev det så här?
- Vem har ansvaret för att det blev så här?
- Vad tror du Benjamin tänkte?
- Finns det någon han skulle kunnat ha gjort annorlunda?
- Vad tror du Beatrice tänkte?
- Finns det någon hon skulle kunnat ha gjort annorlunda?
- Vad skulle vara annorlunda om det här hade hänt och båda hade varit nyktra?
- Är det här en våldtäkt? Om inte, vad skulle vara annorlunda för att du skulle definiera det som en våldtäkt?
- Vad är en våldtäkt, tycker du?
- Vad skiljer sex från våldtäkt?
- Hur tror du reaktionerna bland kompisarna skulle bli om Beatrice hävdar att Benjamin våldtagit henne medan Benjamin sa att de båda var jättefulla men att båda var med på att ha sex?
- Hur skulle du reagera?
- Skulle reaktionerna bli annorlunda om Beatrice och Benjamin var ihop?
- Vad tycker du?
- Skulle reaktionerna bli annorlunda om Beatrice, frivilligt, tidigare på kvällen haft oralsex med Benjamin?
- Vad tycker du?
- Skulle reaktionerna bli annorlunda om hon hade haft sex med Benjamins kompis förra helgen?
- Vad tycker du?
- Skulle reaktionerna bli annorlunda om Benjamin ses som en schysst, populär kille?
- Vad tänker du om det?
- Tror du att våldtäkter lättare drabbar någon speciell typ av tjejer?
- Kan det under några omständigheter kan vara tjejens eget fel om hon blir utsatt?
- Tror du killar i din ålder är rädda för att gå över tjejers gränser i sexuella situationer och begå övergrepp?
- Tror du att det är någon speciell typ av killar som våldtar?

En ny sexualbrottslagstiftning Prop. 2004/05:45 (s 7- 8) (kursivering i original)**Senaste lydelse 1998:393 (nuvarande våldtäktslagstiftning)****6 kap. Om sexualbrott**

1 § Den som genom våld eller genom hot *som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara* tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

(Lagförslag)**6 kap. Om sexualbrott**

1 § Den som genom *misshandel eller annars med* våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetenlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.